

Građa za čitanje prilagođena osobama s demencijom

Juršić, Doris

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:662623>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Dvopredmetni diplomski studij informatologije i nakladništva

Doris Juršić

Građa za čitanje prilagođena osobama s demencijom

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Velagić

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za informacijske znanosti
Dvopredmetni diplomski studij informatologije i nakladništva

Doris Juršić

Grada za čitanje prilagođena osobama s demencijom

Diplomski rad

Područje društvenih znanosti, polje informacijske i komunikacijske znanosti, grana
knjižničarstvo

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Velagić

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 5. rujna 2024.

Denis Jurčić, 03440026391

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Demencija nije dio normalnog ciklusa starenja što dokazuje činjenica da će po procjenama svaka treća osoba starija od 65 godina umrijeti od demencije. Ona je neizlječiva te smrtonosna bolest koja se manifestira kroz gubljenje kognitivnih i emocionalnih kompetencija te u tom slučaju rezultira funkcionalnom nekompetentnošću. Dementne osobe ne mogu živjeti samostalno te trebaju učinkovitu 24-satnu pomoć. Samu bolest je nužno pravovremeno uočiti te na adekvatne načine liječiti. Budući da je demencija u našem društvu još uvijek etiketirana, a oboljeli sve češće socijalno izolirani te diskriminirani, organiziraju se u tu svrhu različite aktivnosti za širu društvenu zajednicu (npr. predavanja, šetnje gradom, odlasci u kafiće i sl.) kako bi se poradilo na podizanju svijesti te eliminaciji predrasuda građana. Najnovija istraživanja potvrđuju da se pojavom demencije te širenjem i razvojem njezinih simptoma djelomično mogu usporiti kurativnim aktivnostima poput zdravog načina života – briga o prehrani, prestanak pušenja, san, briga o zdravstvenom stanju itd., ali i socijalna konverzacija te očuvanje kognitivnih i kompetitivnih aktivnosti (*vježbanje mozga*). Cilj rada jest istražiti na koje se sve načine provode aktivnosti te programi kada je riječ o građi za čitanje prilagođenoj osobama s demencijom. Posebna se pozornost daje čitanju kao naročitom načinu komuniciranja kao i specifičnim programima koji potiču i promiču čitanje. Osim toga, govori se i o utjecaju te fazama bolesti kao i o vrstama biblioterapije te zajedničkom iskustvu čitanja sa spomenutom populacijom. Istraživački dio rada bavi se komparacijom i analizom grafičkih elemenata između građe namijenjene za čitanje osobama s demencijom i građe različitih vrsta odabranih po vlastitom izboru.

Ključne riječi:

biblioterapija, čitanje, demencija, čitateljska pismenost, razvojni procesi

SADRŽAJ

<u>1 UVOD</u>	1
<u>2 ČITANJE KAO OSOBIT NAČIN KOMUNIKACIJE</u>	3
<u>2.1 Pismenost 21. stoljeća</u>	3
<u>2.2 Informacijska pismenost</u>	4
<u>2.3 Čitateljska pismenost i vještine</u>	5
<u>2.4 Slojevi čitanja i doživljajni svijet čitatelja</u>	6
<u>2.5 Razvoj kulture čitanja</u>	8
<u>3 POSEBNI PROGRAMI POTICANJA I PROMICANJA ČITANJA</u>	10
<u>3.1 Složeni razvojni procesi čitanja</u>	10
<u>3.2 Biblioterapija</u>	11
<u>3.3 Vođeno čitanje</u>	13
<u>3.3.1 Strategije vođenog čitanja</u>	14
<u>3.4 Ciljano čitanje</u>	15
<u>3.5 Logobiblioterapija</u>	16
<u>4 PRIČE I AKTIVNOSTI ZA DIJELJENJE S OSOBAMA S DEMENCIJOM</u>	18
<u>4.1 Utjecaj bolesti demencije na starije osobe</u>	19
<u>4.1.1 Faze bolesti demencije</u>	21
<u>4.2 Biblioterapija i zajedničko iskustvo čitanja</u>	23
<u>4.2.1 Vrste biblioterapije</u>	24
<u>4.3 Zašto je čitanje sa starijim osobama s demencijom važno?</u>	24
<u>5 KOMPARACIJA I ANALIZA GRAFIČKIH ELEMENATA</u>	28
<u>5.1 Cilj i svrha istraživanja</u>	28
<u>5.2 Metodologija</u>	29
<u>5.2.1. Istraživački uzorak</u>	33
<u>5.3 Rezultati istraživanja i rasprava</u>	33
<u>6 ZAKLJUČAK</u>	38
<u>8 PRILOZI</u>	42

1 UVOD

Za demenciju se smatralo da je riječ o senilnosti, odnosno o grupi simptoma koji postepeno pogoršavaju sposobnosti intelektualne prirode, oštećenja radnog te socijalnog napredovanja te poteškoća pri pamćenju, donošenju odluka i planiranju istih. Riječ je naime o najpoznatijem obliku Alzheimerove bolesti za koji se ni danas ne zna uzrok niti konkretan način prevencije. Osim medicinskog liječenja koje se bazira na balansu hormonalne ravnoteže te održavanju i postizanju zdrave težine, nužna su i psihosocijalna djelovanja. Samo jedna od mnogih djelovanja je *biblioterapija* – vođeno, ciljano čitanje. U ovome radu fokus će biti na čitanju kao izuzetnom načinu komunikacije koji će obuhvatiti pismenost 21. stoljeća kao i informacijsku pismenost, slojeve čitanja i svijet čitanja u doživljajnom kontekstu, čitateljsku pismenost i vještine te razvijanje same kulture čitanja. Osim toga, rad govori o posebnim programima poticanja te promicanja čitanja, o složenim razvojnim procesima čitanja, zatim biblioterapiji te vođenom, ali i ciljanom čitanju. Isto tako bit će riječi i o strategijama vođenog čitanja te o neizostavnoj *logobiblioterapiji* – primjeni vođenog čitanja u programe/projekte poticanja čitanja za osobe s poteškoćama u čitanju bez obzira na njihovu spolnu, dobnu, te bilo koju drugu opredijeljenost. Nakon tematike čitanja knjiga kao svojevrsne temeljne sposobnosti svakog pojedinca, rad će se bazirati još i na pričama te aktivnostima podijeljenima s osobama s demencijom – propitivati će se utjecaj i faze same bolesti na starije osobe, zašto je nužno čitati sa starijim dementnim osobama te će se razmotriti vodeće aktivnosti čitanja koje su od krucijalne važnosti za ciljanu populaciju. Isto tako neizostavan dio rada čini istraživački dio koji se temelji na komparaciji i analizi grafičkih elemenata između građe namijenjene za čitanje osobama s demencijom i građe različitih vrsta odabranih po vlastitom izboru. Na temelju obavljene komparacije i analize izvest će se zaključak istraživačkog dijela rada, a potom i rada u potpunosti te iznijeti stajalište o građi namijenjenoj za čitanje osobama s demencijom koja je specifična po pitanju proučavanja i promišljanja budućih jedinica građe koja će biti od velike koristi za sve veći broj oboljelih od demencije.

2 ČITANJE KAO OSOBIT NAČIN KOMUNIKACIJE

*Onaj tko ne voli čitati nije pronašao pravu knjigu za sebe*¹ - krenuvši samo od autoričine konstatacije daje se na početku zaključiti kako je čitanje uistinu jedna od mnogih elementarnih te najdragocjenijih vještina koje čovjek može imati u sebi. Sposobnosti čitanja ostvaruju se od malih nogu pa tijekom cijelog života. Ono što je bitno za pojmiti jest kako koncept čitanja uvjetuje apsolutnu koncentraciju na napisanu riječ kao i pozorno te spoznajno vrednovanje, ali i uvažavanje istog kako bismo svoja stajališta usvojili ili odbacili putem nekog glavnog junaka iz književnog djela i njegovih reakcija.

2.1 Pismenost 21. stoljeća

Pismenost kao višeznačajan termin odnosi se prvenstveno na ciljani nivo sposobnosti pojedinca da piše i čita pritom poštujući sve gramatičke, ali i druge kriterije materinjeg jezika.² Ona svakom čovjeku donosi širok spektar prednosti uključujući rast njegova samopouzdanja, stvaranje kreativnosti i razvitak kritičkog samopromišljanja što u konačnici doprinosi kulturnom, političkom, individualnom identitetu koji se svakodnevno oblikuje, čuva i razvija. Kada se govori o pismenosti u 21. stoljeću relevantno je istaknuti kako je to neizbježan čimbenik u produktivnom sudjelovanju individue u okruženju.³ U *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* donesene od strane Ujedinjenih naroda 1948. godine pismenost je priznata kao ljudsko pravo koje je ugniježđeno u sklopu obrazovanja što govori o tome kako je pismenost mehanizam postizanja ostalih ljudskih prava kao što su obrazovanje, očuvanje zdravlja, pravo na politički način življenja itd. Isto tako je utvrđena i poveznica između ekonomskog rasta te povećanja razine pismenosti.⁴ U 21. stoljeću sama definicija pismenosti sve češće obilježava sposobnost upotrebljavanja tehnologije poradi prikupljanja te distribuiranja informacija. Pojedinac je u svojoj srži pismen samo ako se može angažirati u sve aktivnosti djelovanja zajednice u kojoj živi. Konceptija pismenosti nije se samo mijenjala, već se vremenom i preklapala budući da se informacijska pismenost koristi za

¹ J. K. Rowling.

² Nikiforova, M. Zašto je pismenost važna: Što je pismenost?, 8. rujna 2022. URL: <https://romi.hr/fokus/hrvatska/sto-je-pismenost> (2023-07-05)

³ Sabljak, Lj. Pismenost 21. stoljeća. // *Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju)* / Ljiljana Sabljak. Zagreb: Medicinska naklada, 2022. Str. 17-18.

⁴ Isto.

analiziranje identičnih vještina korisnih za učenje u 21. stoljeću.⁵ Kakva je to informacijska pismenost te na koji način pojedinac može biti informacijski opismenjen opisano je u nastavku.

2.2 Informacijska pismenost

Od vremena kada su se računalni programi te novije tehnologije proširile u SAD-u, autor Zurkowski uvodi novi termin *informacijska pismenost* koji ujedno označava skup povezanih znanja koja se učestalo koriste kao nadahnuće cjeloživotnog obrazovanja.⁶ Karakteristika cjeloživotnog učenja jest snažna povezanost s kritičkim i reflektivnim razmišljanjem. Studenti su informacijski osposobljeni da donose vrijednosti i ideje informacijske pismenosti te iste programe ulažu u osobni, društveni, organizacijski i ekonomski značaj. Prema autorici Bruce postoji takozvanih *sedam lica informacijske pismenosti* - 1. iskustvo informacijskih tehnologija (the IT Experience), 2. iskustvo informacijskih izvora (the Info Sources Experience), 3. iskustvo informacijskog procesa (the Info Process Experience), 4. iskustvo informacijske kontrole (the Info Control Experience), 5. iskustvo u izgradnji znanja (the Knowledge Construction Experience), 6. iskustvo u proširenju znanja (the Knowledge Extension Experience) i 7. iskustvo mudrosti (the Wisdom Experience). Svako lice informacijske pismenosti sadrži korištenje informacija, informacijsku tehnologiju te jedinstveni element i ujedno je svako lice za sebe specifično.⁷ Važno je naglasiti razliku između informacijske i informatičke pismenosti iz razloga što je informatička pismenost ključan uvjet za informacijsko opismenjavanje uz nužno korištenje računala i programa na računalu. Neovisno o mediju s kojeg se čita, relevantno je da postoje prednosti i nedostaci uspoređujući tiskani i elektronički način čitanja određene publikacije. Za osobe s demencijom čitanje tiskane publikacije lakše je podnošljivo u odnosu na elektroničko čitanje istih uzimajući u obzir određeni prag koncentracije, stanje vida i sl. Informacijski pismene osobe trebale bi kontinuirano pratiti trendove i brzinu razvitka informacijske komunikacijske tehnologije jer se znanja i kompetencije u toj domeni mijenjaju te unaprjeđuju.⁸ Da bi se unaprijedilo razumijevanje sustava informacija te istovremeno pružila podrška skrbnicima pacijenata s Alzheimerovom

⁵ Pilgrim, J.; E. Martinez, E. Defining Literacy in the 21st Century: A Guide to Terminology and Skills, 2013. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1110822.pdf> (2023-07-10)

⁶ Ayalon, O. Spasimo djecu. Zagreb: Školska knjiga, 1995.

⁷ Bruce, C. S. The Seven Faces of Information Literacy. // ResearchGate, (1997), str. 23 URL: https://www.researchgate.net/publication/239229387_The_Seven_Faces_of_Information_Literacy

⁸ Špiranec, S. Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti, Zavod za informacijske studije, 2008.

bolešću u Hrvatskoj, Sveučilište u Osijeku financiralo je istraživački projekt koji je trajao 18 mjeseci (2018. – 2020.). Sam projekt okupio je grupu stručnjaka iz različitih disciplina, uključujući zdravstvene, pravne i informatičke stručnjake s ciljem prepoznavanja potreba za informacijama te uslugama skrbnika na području istočne Hrvatske. Značajan naglasak bio je na prepoznavanju prepreka kao i izazova s kojima se skrbnici suočavaju pri pokušaju dobivanja potrebnih informacija i/ili usluga. Ekspertiza je zamišljena kao istraživanje u tri etape. Prema autoricama Petr Balog, Faletar Tanacković te Erdelez prva etapa temeljena je analizom lokalnog okruženja s osobitim naglaskom na zakonodavni okvir, raspoložive usluge zdravstvene skrbi i podrške te pitanja koja se odnose na ljudska prava. Nadalje, u drugoj etapi autorice su proučavale potrebe njegovatelja za informacijama te uslugama online preko opće hrvatske diskusijske platforme Forum.hr. Zadnja etapa koja je ujedno i najvažnija u radu spomenutih autorica, fokusirala se na iskustva njegovatelja u vezi sa sustavom informacijske podrške za skrbnike pacijenata oboljelih od Alzheimerove bolesti u istočnom dijelu Hrvatske.⁹

2.3 Čitateljska pismenost i vještine

Pismenost je široko određena kao sposobnost primjerene intervencije na pisani jezik te je u tom kontekstu ona jedna od čovjekovih temeljnih odrednica. Čovjek kako bi ovjekovječio, nakupio i spremio svoje znanje prvotno ga je koristio kroz usmenu predaju te kasnije kroz pisanje. Oni pismeniji vremenom su uspjeli nadvladati poteškoće koje su im se našle na putu.¹⁰ U današnjem vremenu uobičajeno je da se naše shvaćanje čitalačke pismenosti razvija paralelno s kulturnim te društvenim promjenama. Što se samih vještina čitalačke pismenosti tiče, razlika prije dvadesetak godina i kroz narednih dvadesetak je enormno velika kada se govori o osobnom rastu, obrazovnom te ekonomskom uspjehu, ali i dužnosti samog građana. Jedna od promjena u prirodi čitalačke pismenosti jest struktura i format teksta koji se mijenja u ovisnosti o mediju preko kojeg dolazimo do relevantnih informacija. Obzirom da to traži nove spoznajne strategije te definirane ciljeve produktivnog čitanja, sam uspjeh u čitalačkoj pismenosti se ne može isključivo opisati kao sposobnost čitanja i razumijevanja pročitano teksta već i kao implementaciju složenih taktika

⁹ Petr Balog, K.; Faletar Tanacković, S.; Erdelez, S. Information support system for Alzheimer's disease patients' caregivers in Croatia: a phenomenological approach. // *Information Research*, 25(4), 2020. URL: <https://doi.org/10.47989/irisic2011> (2023-09-26)

¹⁰ R. Bormuth, J. Reading literacy: its definition and assessment. // *Reading Research Quarterly*, Vol. 9, No. 1 (1973 - 1974), str. 7-66

filtriranja informacija što ujedno obuhvaća implementaciju kao i analizu te sintezu provjerenih informacija iz nekolicine tekstova i izvora.¹¹ Pisac jednom kada se odluči na pisanje, on od tog trenutka postaje individua sa čvrsto utemeljenom funkcijom u društvu. Čitateljsku pismenost ipak nemaju svi u svijetu razvijenu pa čak ni u osnovnoj mjeri. Najbolji primjer su škole gdje je od ključne važnosti djecu od malih nogu poučiti takvoj vještini kako bi se ista kasnije kroz život nastavila prakticirati na detaljniji način. U mnogim siromašnijim zemljama diljem svijeta postoje raznolike prepreke ka poučavanju čitateljske pismenosti krenuvši od nedovoljno uloženih financijskih sredstava, vremena te nedovoljnog broja zaposlenih predavača. Mjerilo međunarodnog istraživanja čitalačke pismenosti PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) sastoji se od četiri razine – *niska* koja se temelji na pronalaženju te identifikaciji informacija, *srednja* koja stvara izravne poveznice, *visoka* sa zaključcima i shvaćanjima s podrškom građenom na tekstu te *napredna* koja se bavi idejama koje su integrirane i informacijama koje se uz objašnjenja pružaju duž tekstova.¹²

2.4 Slojevi čitanja i doživljajni svijet čitatelja

Termin čitanja teško je danas jednoznačno definirati, ali autorica Sabljak ističe kako je čitanje proces sastavljen od sedam koraka gdje započinjemo prepoznavanjem odnosno *skeniranjem* abecednih slova i čitateljevim poznavanjem istih. Ovaj korak događa se neposredno prije početka fizičkog čitanja. Drugi korak jest asimilacija koja je fizički proces reflektiranja riječi prema oku, koja se zatim prenosi preko očnog živca sve do mozga. Sljedeća je unutarnja integracija koja se svodi na integraciju dijelova riječi i teksta. S druge je pak strane izvanjska integracija kao četvrti korak gdje čitatelj svoje prethodno znanje unosi u ono što čita pritom izgrađujući određene veze te analizu, kritiku, usvajanje, odabir ili odbacivanje istih. Osnovno pohranjivanje informacija odnosi se na kratkoročno pohranjivanje u određenom trenutku te se kasnije iste izgube tj. ako nije sjećanje uključeno u proces onda nema efekta kod same pohrane informacija. Predzadnji korak je kada se iz arhiviranog materijala upotrijebi samo ono neophodno i to onda kada je to uistinu potrebno. Komunikacijom se prema autorici zatvara proces čitanja, stoga se ovaj termin bazira

¹¹ PISA 2018 - Konceptualni okvir čitalačke pismenosti / za nakladnika Ivana Katavić. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, 2019.

¹² Agélii Genlott, A.; Grönlund, A. Improving literacy skills through learning reading by writing: The iWTR method presented and tested. // Elsevier 67 (2013), str. 98-104

isključivo na korištenju informacija koje smo prikupili čitanjem, ali i razmišljanjem kao ljudskom temeljnom funkcijom koja je ujedno i neprestana izvanjska integracija.¹³ Sjedenje u knjižnicama i čitanje romana, novina, slikovnica i sl. gotovo je prošlost odnosno znatno se rjeđe danas prakticira. Ono što se u ljudskoj svakodnevnici prakticira jest upravo slojevito čitanje. Osobe koje čitaju ispred računala te simultano rade više radnji dovode do sposobnosti pristupa tiskanim i digitalnim resursima koji povećavaju šanse pri učenju.¹⁴ Kod učinkovitog čitanja koncentracija te motivacija su neizostavne točke kao i inovativnost razumijevanja (čitatelj-djelo) što dovodi do ciljeva samog čitanja - pospješivanje razumijevanja teksta te razine čitanja i stjecanje entuzijazma. Koncipirano čitanje potvrđuje da čitatelji imaju sposobnost samostalno razvijati samokontrolu što je ujedno i ključ uspjeha za jačanje istog. Kompletan razvoj pojedinca te njegove kompetencije komuniciranja, inteligencije i imaginacije aktiviraju se čitanjem. Prema autorici Bärtschi slojevito čitanje prezentira razumijevanje različitih preciznih struktura jedne cjeline, pojavu i izlaženje informacija na svakom nivou i to slojevito. Ukoliko se iscrpno promatra i razumije svaki sloj uz prethodno povezivanje analize poglavlja, to u najoptimalnijem slučaju dovodi do cjelokupnog razumijevanja korpusa na samom kraju čitanja.¹⁵

2.5 Razvoj kulture čitanja

Kultura čitanja je prije svega okružje u kojem se čitanje podržava, poštuje i potiče. Čitanje se pronalazi u samom srcu nastavnog plana i programa te je od ključne važnosti za razvoj djetetovog društvenog, osobnog, ali i akademskog života, kao i za opću dobrobit. Stvaranje kulture čitanja i razvoj iste ne treba se nužno odnositi na odgovornost pojedinca jer je neminovna upornost, trud i ustrajnost kako bi svaki učenik, roditelj, zaposlenik u školstvu birao te zagovarao tim koji se brine i vodi cijeli koncept kulture čitanja.¹⁶ Značajne promjene koje se tiču čitanja pojavljuju se u drugoj

¹³ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

¹⁴ Ortlieb, E. Layered Reading: Looking at How Readers Interact with Multimodal Texts. // ResearchGate, (2016), str. 1-4 URL: https://www.researchgate.net/profile/Evan-Ortlieb/publication/308401471_Layered_Reading_Looking_at_How_Readers_Interact_with_Multimodal_Texts/links/57e2d02d08aedde5f3659d30/Layered-Reading-Looking-at-How-Readers-Interact-with-Multimodal-Texts.pdf (2023-08-14)

¹⁵ Bärtschi, S. Einleitung. // Layered Reading: Wie kann man das Gesamtwerk eines Autors lesen? / Sarah Bärtschi. Bern: Philosophisch - historischen Fakultät der Universität Bern, 2018. Str. 9-198. URL: <https://boristheses.unibe.ch/2218/>

¹⁶ Hawthorne, H. How to Promote a Reading Culture in Schools, 16.kolovoza/2021. URL: <https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/how-to-promote-a-reading-culture-in-schools/> (2023-07-17)

polovici 20. st. u trenutku ubrzanja proizvodnje (kao i kvantiteta tiskovina) što znači da se proizvodnja publikacija, novina i sl. drastično povećala kako su se tehnološki trendovi brzo kretali. Za povijest čitanja nisu samo tehnološke promjene dale svoj doprinos već i industrijska revolucija koja je doprinijela pojavi slobodnog vremena. Upravo u 19. st. će doći do *boom-a* čitanja i stvarne „čitateljske euforije“ - krenuvši od željeznica gdje nastaje fenomen prilagođavanja čitatelju. Ona je omogućila čitatelju/putniku da prilagodbu koja se odnosi na žanr i lakši sadržaj koji se prvenstveno bira za ovakve prilike proširi izvan prostora i vremena u kojem putuje. Mnogi teoretičari će polemizirati oko revolucije samog čitanja. Cavallo i Chartier će podupirati, dok će im se Darnton suprostaviti s hipotezom o prelasku s intenzivnog na ekstenzivno čitanje koje je djelovalo u 19. i 20. st. Dinamično čitanje zapravo je orijentirano na čitanje jednog ili više manjih tekstova koji se ponavljaju, a suprotnost tome sofisticirano se čitanje bazira na čitanju velikog broja tekstova koji su kratkog vijeka. Postavlja se pitanje kada je čitanje akcija utvrđene zajednice te kada kreće ciklus odlaska čitatelja u vlastiti, intimni svijet čitanja. Glede toga, način na koji se čita određena vrsta nekog teksta može se čitati naglas ili u sebi tj. tiho čitanje.¹⁷ Mnogi su se istraživači poslužili citatom autorice Buchwald koji konstatira da „djeca postaju čitatelji u krilu svojih roditelja“ što zaista i jest tako ukoliko postoji disciplina nad istim. Kao što kod kuće roditelji donose svoj doprinos pri razvitku kulture čitanja svoje djece, na svoj način to čine i obrazovne institucije. Čitanje se u sklopu školskog programa može na mnogo načina učiniti zanimljivim neovisno o korištenju medija ili fizičkom obliku publikacije. Isto tako obrazovne institucije (riječ je o osnovnim školama) trebale bi izvještavati roditelje o dostupnim izvorima u školskoj knjižnici te ih uputiti na koje načine njihova djeca mogu steći pravovremeno kulturu čitanja i kako da je njeguju, razvijaju i shvaćaju kao najdragocjeniju vještinu koju čovjek može imati. Školska organizacija najprije treba razumjeti utjecaj čitanja na ostvarenja učenika kako bi se kultura čitanja razvila u tom smislu. Postoje mnogobrojne blagodati čitanja te se jednim istraživanjem utvrdilo da je čitanje u slobodno vrijeme intenzivan pokazatelj kako društvenih i osjećajnih vještina tako i akademskih – Whisken (2021.) tvrdi kako je čitanje navika za opuštanje i stjecanje vlastitog razumijevanja, ali i razumijevanja prema društvu i svijetu koje se tijekom života kontinuirano razvija. Autori Daniels i Steres (2011.) za izgradnju kulture čitanja preporučuju tri postupka: 1) čitanje treba učiniti primarnim ciljem cijele ustanove, 2) osigurati neprestanu podršku te obuku

¹⁷ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

osoblja, ne zanemarujući razgovor s učenicima o čitanju te razvitku individualne prakse čitanja i 3) osigurati resurse (uz novac i vrijeme) kako bi odanost i pristup čitanju bili očigledni te prihvaćeni.¹⁸ Međutim, kultura čitanja opada kada se k tome pripiše porast tehnologije te utjecaj društvenih medija. Kako bi se to promijenilo, mnoštvo je načina na koje se može potaknuti mlađe generacije (ali i starije) da pronađu ponovno izgublenu strast za čitanjem te da osvijeste po još koji put kulturu čitanja i bez primjene tehnologije. Svaka odgojno-obrazovna ustanova ima svoje individualne metode, ali svi teže ka istom cilju. Primjerice, dijeljenje knjiga učenicima za koje se smatra da bi im bile zanimljive ili ih pitati što oni smatraju zanimljivim štivom pa da se na temelju toga takva literatura i osigura u školama, ali i dodatni primjerci istih za roditelje koji bi također trebali sudjelovati. Osim nabavljene knjižne građe, veliku ulogu igra i prostor u kojem će se čitati stoga je potrebno učenicima osigurati udoban, prostran, dobro izoliran prostor u kojem se mogu osjećati sigurnima, ali i fokusiranima na stvaranje te promicanje kulture čitanja. Naposljetku preostaju učitelji koji će svojim različitim metodama olakšati sve prepreke tijekom čitanja lakših, ali i težih tradicionalnih tekstova. Kako bi se smanjilo odustajanje ili gubitak interesa za čitanjem, iznimno je bitno uložiti puno truda, vremena i discipline jer čitanje nije natjecateljska vještina – svatko razvija svoju kulturu čitanja svojim tempom i svojim načinom koji ga ispunjava i motivira da nastavi na tom putu. U ekonomski razvijenim zemljama narod je izuzetno svjestan značajnosti pismenosti te čitanja za kvalitetno djelovanje pojedinca i društva u cjelini te se iz tog razloga razvijaju programi promicanja i educiranja više stupanjskog čitanja. Primjera radi, američki normativi (Standards for Reading Professionals - Revised, 2003: 8) prilagođeni stručnjacima za čitanje uvjetuju usmjerenost u psihološke, sociološke te lingvističke temelje procesa čitanja i pisanja.¹⁹

3 POSEBNI PROGRAMI POTICANJA I PROMICANJA ČITANJA

Govoreći o strukturiranim programima koji potiču te promiču čitanje pokazalo se u praksi kroz pregršt radionica uključujući k tome sve dobne skupine da vođeno čitanje daje pozitivne rezultate, pogotovo kod socijalne neuravnoteženosti s posebnim metodama samopomoći te obogaćenjem

¹⁸ Building a School's Reading Culture, 2022. URL: <https://madisonslibrary.com/2022/06/23/building-a-reading-culture-part-4/> (2023-07-19)

¹⁹ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

čitateljskih vještina, moralne svijesti, ali i kritičkog razmišljanja kao i intelektualnom reprodukcijom književnih poruka i struktura.

3.1 Složeni razvojni procesi čitanja

Čitanje odgovara najkompleksnijim procesima učenja te uz računanje i pisanje odgovara metodama kulture gdje su vrijednosti i bitnosti odavno općeprihvaćene. Svi koji gospodare tim metodama stalno se razvijaju, dok oni koji ne raspolažu istima su profesionalno i društveno uskraćeni. Činjenica je da je to vještina s kojom se ne rađamo već je učimo tokom cijelog života. Posebno je važna za učenje iz teksta te u znatnoj mjeri određuje uspješnost tokom obrazovanja (Daneman, 1996). Premda je prijevod napisanih simbola u izgovorene riječi tj. proces prepoznavanja istih ključni ciklus čitanja, ipak razumijevanje značenja napisanog teksta je poanta same pismenosti koja donosi prijenos poruka kroz vrijeme i prostor, osobno izražavanje, formiranje te dijeljenje spoznaja.²⁰ U narodnim, ali i školskim knjižnicama primjenjuju se brojni programi i kampanje čitanja namijenjeni najmlađim generacijama, ali i onim starijim. Ono što pismene osobe smatraju sasvim normalnim jest razumijevanje pročitanoog teksta kao takvog, ali ipak postoje problemi s kojima se djeca na početku vlastitog opismenjavanja ili osobe s poteškoćama u čitanju (disleksija) svakodnevno bore. Postoji pet različitih stajališta (prikazano na slici 1. u prilogu) u procesu čitanja – fonemska svijest, fonetika, vokabular, razumijevanje pročitanoog teksta i fluentnost. Za fonetiku ili glasoslovlje kao jezikoslovnu znanstvenu disciplinu jasno je da fonemi kao sastavne jedinice zvuka predstavljaju dobar primjer u fonemskoj svijesti čovjeka. Ona je poprilično usko vezana s fonetikom iz razloga što i jedna i druga disciplina uključuju interakciju između glasova i riječi. Fonemska je svijest shvaćanje da su riječi stvorene od spomenutih fonema koji se čuju odnosno koji se ne čitaju. Fonetika kao idući aspekt u procesu čitanja predstavlja temelj na zvukovima slova te njihovih skupina i slogova kao i odnos između istih. Kada se govori o vokabularu tada je jasno kako je riječ o katalogu riječi nekoga jezika koji osigurava smislenu usmeno, ali i pismeno artikuliranje. Razumijevanje pročitanoog teksta odnosi se isključivo na razumijevanje samog značenja onog što se pročitao dok se fluentnost tretira kao sposobnost lakog i brzog čitanja floskula i rečenica. Knjižničar je u direktnom odnosu s čitateljem

²⁰ Kolić - Vehovec, S. Kognitivni i metakognitivni aspekti čitanja. // Čitanje za školu i život / uredio Miroslav Mićanović. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje, 2013. Str. 23-33

tokom provođenja specijalnih programa poticanja čitanja nekog književnog djela. Takav koncept odigrava se svjesno, odnosno namjerno i planirano (prikazano na slici 3. u prilogu) Čitanje nije temeljna sposobnost kao hrana, piće, kretanje već je ona nešto što se uz puno truda i rada mora usvojiti jer ne postoje čitači koji su netom rođeni na takav način.²¹

3.2 Biblioterapija

Biblio- (grč. *biblion*) znači knjiga u užem smislu, dok u širem se odnosi na književnost, a -terapija (grč. *therapeia*) u osnovi predstavlja pružanje medicinske pomoći te sugerira koncept liječenja. Koristila se davno u staroj Grčkoj kada je tragedija bila propisana za ekstremno euforične, a komedija za depresivne pacijente. Aristotel je govorio o ulozi katarze u cilju emocionalnog izlječenja te je tada velik broj bolnica u svojim prostorima imao i knjižnice. Dakle, u osnovi je biblioterapija korištenje literature za promicanje mentalnog zdravlja. Termin biblioterapije odličje je američkog psihijatra Samuela Crothersa iz 1916. godine koji konkretizira da je to proces čitanja kojim je čitatelj odnosno slušatelj ili gledatelj u ovisnosti o komunikacijskom mediju direktno pozvan na izvođenje posebnih programa, strategija ili tehnika samoprevencije. Prvi edukativni model biblioterapije razvio se 1974. godine kada je knjižničarka Arleen Hynes u bolnici St. Elizabeth u Washingtonu (SAD) komunicirala s pacijentima o raznim pričama i pjesmama koje su čitali. To je zapravo bio poticaj da se ljudima pomogne kako bi lakše izrazili svoja shvaćanja i osjećaje. Mnogobrojni liječnici su uvidjeli blagodati biblioterapije te podržali Arleen Hynes u vlastitim namjerama te joj omogućili razvoj metode grupnog rada bazirane na razgovoru o tekstu. Na takav način je taj model biblioterapije poslije postao osnova za rad sa skupinama i individualcima u klinički povoljnim uvjetima. Široka je lepeza ciljeva biblioterapije, a samo neki od njih su: povećanje samorazumijevanja i samoopažanja, razvoj kreativnosti te izražavanja, pronalazak novog stava kroz drugačije ideje, uvide i informacije, jačanje komunikacijskih vještina, ali i vještina slušanja i govora itd.²² U širem smislu biblioterapija je i vođeno čitanje koje se može implementirati u čitateljske tečajeve za širu populaciju. Samu biblioterapiju danas dijelimo na kliničku i institucijsku koju primjenjuju prije svega stručnjaci unutar centara za mentalno zdravlje i psihijatrijskih institucija te na razvojnu (interaktivnu). Razvojna se biblioterapija provodi

²¹ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

²² Biblioterapija. URL: <https://www.balanscentar.hr/biblioterapija/> (2023-07-24)

specifičnim programima poticanja čitanja u praksi na mjestima narodnih knjižnica, škola te ostalih sličnih ustanova. Sama svrha (neovisno o kojoj biblioterapiji je riječ) jest pomoći ljudima izraziti, doživjeti te iskusiti emocije na temelju čitanja nekog književnog djela. Radi se o programima za sprječavanje nataloženog stresa radi poticanja procesa usporedbe i dolaska do završne faze katarze te pogleda u empatiju vlastitih te tuđih osjećaja, misli, djelovanja.²³ Kako bi neki književni tekst bio kompetentan za biblioterapiju potrebno je da ispunjava iduće kriterije (prikazano na slici 2. u prilogu): sigurnost, povezanost i akcija. Ono što se smatra pod sigurnost jest to da čitatelj treba vjerovati napisanom tekstu te se osjećati sigurnim u procesu proučavanja vlastitih zapažanja koje istoimena građa izaziva. Jedan od mnogih načina takvog proučavanja jest vođenje dnevnika, konverzacija s prijateljem/poznanikom/članom obitelji ili unutar individualne tj. grupne terapije. Sljedeći kriterij povezanosti odnosi se na to da bi trebala postojati povezanost čitatelja s autorom i njegovim pisanjem, ali i s time da čitatelj prizna i svjedoči svojim osjećajima. Akcija kao zadnji kriterij želi omogućiti otvorenost za promjene, otkrića, osjećaj postojanja i samosvijesti nakon čega je spreman plan za pokret unaprijed.²⁴ Sama biblioterapija prema Pardecku kreće se kroz četiri temeljne faze, a to su identifikacija, odabir, prezentacija i praćenje. Tokom prve dvije faze trebaju se definirati potrebe korisnika (čitatelja) i odabrati prikladnu literaturu koja pristaje njihovim specifičnim problemima. Postupak odabira traži vještinu te pregled, jer literatura treba omogućiti precizne informacije o problemu. Nadalje literatura treba pažljivo te strateški biti prikazana kako bi korisnici (čitatelji) imali uvid u sličnosti između sebe i glavnih junaka iz čuvene literature. Nakon što se korisnici (čitatelji) usporede s glavnim junakom, dolaze do faze praćenja tokom kojeg dijele sve ono što su stekli. U tom se trenutku iskazuje katarza verbalnim ili pisanim putem ili pak neverbalnim poput umjetnosti, igranja uloga, kreativnog problematiziranja i sl. Kako bi se program biblioterapije uspješno prezentirao i odvio u instituciji, potrebno je prezentirati korak po korak počevši primjerice od knjižnog vodiča. Isto tako potrebno je zahtijevati gledišta i savjete od obitelji, kolega, stručnjaka, ali i biti svjestan prekoračenja biblioterapije.²⁵ Produktivan čitatelj procesom vođenog čitanja svojim ulaskom u djelo osjeća i iskušava svoje probleme preslikane na glavnog junaka i različite situacije te isti blagotvorno izaziva buđenje postupaka samopomoći.

²³ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

²⁴ Shah, B. Biblioterapija: Čarobna ljekovita kvaliteta književnosti, 2020. URL: <https://www.booktherapy.io/blogs/news/bibliotherapy-the-magical-healing-quality-of-literature> (2023-07-24)

²⁵ Hayati, Abdullah, M. What is bibliotherapy?, 2005. URL: <https://cyc-net.org/cyc-online/cycol-0105-biblio.html> (2023-07-25)

3.3 Vođeno čitanje

Ovakva vrsta čitanja strukturiran je te praktičan način usklađivanja uputa čitanja s različitim pojedinačnim čitateljima u prostoriji u kojoj se proces odvija. Kao proces koji je u sklopu kreativne ili razvojne biblioterapije za cilj ima pomoći svim čitateljima neovisno o kojoj životnoj generaciji je riječ da postanu bolji, neovisniji čitatelji nego što su nekoć bili. Vođeno čitanje sve do 70-ih godina 20. stoljeća primjenjivala se kao pomoćna metoda u bolničkim uvjetima liječenja kako bi se poslije pretvorilo u poseban oblik profesionalne pomoći široj javnosti kroz grupni rad te programe samoprevencije u kojima je ključna uloga individualna odgovornost pojedinca za zaštitu zdravlja kao i zdravlja obitelji te stanovnika.²⁶ Kod vođenog čitanja književni tekst služi poput obrasca za koncipiranu konverzaciju o emocijama i shvaćanjima junaka iz teksta, ali i konverzacija o emocijama čitatelja. Ono povećava čitateljevu senzibilnost kada se radi o tuđim emocionalnim shvaćanjima, moć empatije te kreće ka boljem razumijevanju svojih, ali i tuđih emocija i odgovora koji se nalaze iza tih reakcija. Tokom vođenog čitanja čitatelj odgonetava privrženost s djelom, no i mnoge mogućnosti prelaženja preko doživljajnih iluzija, bliskosti, razočarenja te stereotipa. Prema hrvatskom književnom teoretičaru Vladimiru Bitiju nastao je dogovor između autora i čitatelja tj. voditelja vođenog čitanja (prikazano na slici 4. u prilogu). Naime, djelovanjem voditelja vođenog čitanja slijedom čitanja povećava se motivacija te se izgrađuju postupci prijenosa i interpretacija djela, kao i čitateljske vještine. Ono što se da konstatirati jest da vođeno čitanje kao proces ne osigurava zacijelo alat osnovom koje se može izmjeriti važnost nekog djela, ali podrazumijeva čitateljevu samoevaluaciju ponekih paradigmi te tehničkih fenomena djela.²⁷ Što se tiče tekstova za vođeno čitanje, oni su osmišljeni za podršku čitateljima koji su u balansu razvoja čitanja od ranog ka višem nastajanju te od ranog razgovijetnog ka više razgovijetnom. Tekstovi se postepeno slažu i osmišljeni su na način da podrže ponašanje čitatelja koja su karakteristična za svaku fazu razvoja čitanja. Ako se govori o vođenom čitanju unutar osnovnih škola, tada učitelj pronalazi tekst koji nudi pravu razinu inspiracije kako bi djeci osigurao da razviju vlastite vještine tokom čitanja. Izbor samog teksta kreiran je pristupom informacijama anakrono procjeni i znanju

²⁶ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

²⁷ Isto.

djece u grupi.²⁸ Za vođeno čitanje neosporno je da predstavlja drugačiji pristup od tradicionalnih čitateljskih skupina što se prikazuje na slici 5. u prilogu gdje se vidi očigledna usporedba.²⁹

3.3.1 Strategije vođenog čitanja

Čitanje je edukativan proces u kojem se čitatelji produktivno bave tekstem na način da grade vlastito shvaćanje autorove poruke. Poznato je stoga vođeno čitanje koje je ključno za pristupanje u obrazovanju, točnije za opismenjavanje. Ukoliko se koristi u kombinaciji s ostalim pristupima poput grupnog čitanja, čitanja naglas te samostalnog čitanja tada to profesorima pruža vrlo djelotvornu podršku pri učenju opismenjavanja učenika u školskim ustanovama. Vođeno čitanje predlaže da profesori konstruiraju strategije razumijevanja te da učenike ohrabre kako bi ih samostalno koristili prije, tokom i nakon čitanja odabranog teksta. Autor Dowhower (1999) iskazuje skeptičnost prema raspravama o sadržaju teksta te strategijama za unaprjeđenje razumijevanja koje su rijetkost u školskim klupama. Stoga smatra da bi strategije vođenog čitanja trebale uključivati sljedeće: aktiviranje pozadinskog znanja, predviđanje, kreiranje vizualnih slika, sumiranje, samoispitivanje, analiziranje teksta za strukturu priče, kreiranje zaključaka, odvajanje bitnih informacija, sinteza, praćenje te učenje popravljavanja neispravnog razumijevanja. Kao što se prethodno dalo zaključiti, vođeno čitanje pristup je koji se bavi, prije svega, razvitkom razumijevanja. Naročito je razrađen kako bi osigurao sustavnu obuku strategija razumijevanja te uporabu od strane učenika. Fokus je na tihom čitanju iz razloga što je autentičnije i mjerodavnije od čitanja naglas. Unatoč činjenici da profesori usko surađuju s manjim grupama za vođeno čitanje, oni pažljivo prate analizu teksta svakog učenika te na temelju toga određuju daljnji postupak poučavanja i izbor teksta.³⁰ Narodne knjižnice ponajviše nalaze se u situaciji da prezentiraju čitanje uz ciljan i jedinstven pristup čitatelju (korisniku) kroz četiri temeljne strategije čitanja - a) izbor građe prilagođene čitatelju, b) uvertira u čitanje metodom *uvodnih igrica*, c) poticajno čitanje i d) poboljšanje uporabe specifičnih medija. Na slici 5. prikazanoj u prilogu vođeno čitanje otvara jedinstven pristup čitateljima i oblikovane radionice čitanja. Narodna

²⁸ Guided Reading. URL: <https://curriculumonline.ie/getmedia/006a3046-955c-4fc9-9b82-e41d81fa968e/Guided-Reading.pdf> (2023-07-26)

²⁹ Browning Schulman, M.; Dacruz Payne, C. Guided Reading: Making It Work. New York: Scholastic Teaching Resources, 2000.

³⁰ Theory and Research, 2002. URL: http://www.literacylearning.net/uploads/3/7/8/8/37880553/biddulph_guidedreading.pdf (2023-07-30)

knjižnica osim što je mjesto kojeg korisnik rabi cijeli život, ona je i ambijent za razvitak socijalnosti, otvorenosti, oštroumnosti, osjećajnosti te zdravog uma. Unošenjem programa biblioterapije kao primjena pisanog teksta i nije više aktualna. Još od davne 1930. godine takav program je usko povezan za knjižničarsku struku. Vođeno čitanje može biti problematično ukoliko sam voditelj ne raspolaže sa dovoljnim kapacitetom znanja o razvoju čitanja te primjeni literature koja se problematizira. Centar za stručno usavršavanje knjižničara u Republici Hrvatskoj u svom programu nudi pregršt seminara te radionica vođenog čitanja iz kojih su knjižničari narodnih, ali i školskih knjižnica se dodatno usavršili za voditelje vođenog čitanja.³¹

3.4 Ciljano čitanje

Za razliku od vođenog čitanja, ciljano čitanje koje je također u sklopu biblioterapijskog čitanja, odnosi se na točno određene knjige s propisanim naslovima ili ključnim terminima koji pomažu pojedincu ili manjoj skupini čitatelja da se povežu s istim naslovima knjiga te integriraju u radnju što je brže moguće. Ciljano se čitanje sinonimno može nazvati i obaveznim čitanjem koje u pravilu uključuje obaveznu školsku literaturu (npr. lektire) s kojom započinje raščlamba cilja čitanja, konverzacija te priča o određenoj temi utemeljenoj sa stajališta čitatelja te njegovih iskustava. Ovakvo čitanje na kvalitetan se način provodi u američkim školama, ali sve je aktualnije i na našem, europskom području. Sa programima vođenog/ciljanog/biblioterapijskog čitanja čitateljske vještine se kontinuirano izgrađuju i jačaju kao i preduvjeti koji se kreiraju kako bi svaki čitatelj za sebe razumno pristupio svome čitanju. Ukoliko se ciljano čitanje promatra kao vrsta čitanja, tada se spoznaje da je to čitanje maštovito i za cilj ima da razrađuje tekst te izgrađuje pripovjedačke sposobnosti što vodi ka povezivanju čitatelja i autorskog teksta, igre, ali i produktivnosti koje su uvod u čitanje kao osnova za užitek toga djela. Ciljano se čitanje može sagledati i sa stajališta sanitarnog postupka koji je obavljen nad pacijentima, klijentima, učenicima itd. koji je dao ili pozitivne ili negativne izmjene u njihovoj samospoznaji. Sam potez čitanja bez terapijskih mjera čitatelja stavlja u postupak otkrivanja s radnjom, junacima, svjetonazorom autora, što potiče realizaciju identiteta i osvješćivanje vlastitih osjećaja.³² Postoji niz programa stručnog usavršavanja ciljanog čitanja (proces TRI programa prikazan na slici 6. u prilogu), a među

³¹ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

³² Isto.

poznatijima je TRI (*Targeted Reading Intervention*) koji je dizajniran na način da pomogne učiteljima u dječjim vrtićima te prvim razredima osnovnih škola u seoskim, siromašnijim sredinama gdje se nude instrukcije čitanja za djecu koja slabije ili gotovo nikako posjeduju čitalačke kompetencije. Sveučilišni mentori opismenjavanja osiguravaju učiteljima kontinuirano podršku putem interneta odnosno web poziva i to u više država odjednom. Program je prvotno započeo kao segment Nacionalnog istraživačkog centra za potporu ruralnom obrazovanju (NRCRES), a nadalje se počeo širiti na sveučilištu Sjeverne Karoline kroz kreditiranje Instituta za obrazovne znanosti u SAD-u.³³

3.5 Logobiblioterapija

Termin biblioterapije, odnosno program vođenog čitanja u fokusu je interesa nastavnika, knjižničara, defektologa, logopeda i sl. U oba pristupa, biblioterapijskom i logobiblioterapijskom književni tekst stoji na raspolaganju kao namijenjen primjerak za koncipiran razgovor.³⁴ Usavršavanje čitanja katkad je povezano s poteškoćama stoga je bitno iste prepoznati te ih riješiti prvenstveno eliminiranjem stresa i straha učvršćivanjem motivacije te želje jer se tada ostvaruju pozitivne aktivnosti za uvertiru u čitanje. Usklađenost motivacije za čitanjem te vještine samog čitanja su očigledne, no ukoliko se ne čita dovoljno (kvalitativno i kvantitativno) ona se može lako izgubiti. Mnoštvo djece i odraslih s poteškoćama u čitanju pojavljuju se u tom čarobnom krugu gdje su u pravilu prepušteni voditeljima čitanja kojima je zadatak da im vrate odvažnost te samodisciplinu za razumno, odlučno čitanje. Ovakve hipoteze dolaze sa područja *edukinestike* (*lat. educio = izvući iz, odgojiti i kinesis = kretanje ljudskog tijela*) koje je uspostavio Paul E. Dennison, američki pedagog. Istoimena metoda izuzetno je jednostavna za primjenu koja najprije pomaže djeci, a onda i odraslima s poteškoćama pri učenju tj. čitanju na način da prostim kretnjama suzbija blokade, a sav netaknuti kapacitet i sposobnosti ljudskog mozga se pokreće. Kako bi se to uspješno izvelo, potrebno je određenom tjelovježbom u simbiozi s logopedskim vježbama čitanja osobito prilagođenih tekstova s raznim ilustracijama potaknuti čitateljevu intuiciju na maštovito čitanje. Kada se govori o poteškoćama u čitanju one mogu biti različite, a neke od njih su: 1) poteškoće

³³ Targeted Reading Intervention (TRI). URL: <https://targetedreadingintervention.org/> (2023-07-31)

³⁴ Posebni programi poticanja čitanja: biblioterapijskim i logo-biblioterapijskim pristupom za osobe s problemima čitanja i osobe treće životne dobi. URL: <http://essu.nsk.hr/tecajevi/posebni-programi-poticanja-citanja-biblioterapijskim-i-logo-biblioterapijskim-pristupom-za-osobe-s-problemima-citanja-i-osobe-trece-zivotne-dobi/> (2023-07-31)

pri razumijevanju pročitanog, 2) skupljanje pogrešaka tijekom čitanja, 3) gubljenje redaka, 4) slova ispadaju iz retka, 5) nedovoljna koncentracija itd. Da bi se uspješno pomoglo pri smanjenju ili pak otklanjanju ovih poteškoća, na scenu nastupa pedagog/logoped, defektolog, knjižničar ili voditelj vođenog čitanja te uz prilagođenu građu pomaže logobiblioterapijom kod: 1) nadvladanja straha od aktivnosti čitanja, 2) pokretanja spoznajnih aspekata, 3) stvaranja iskustva te 4) uvertire u čitanje.³⁵ Obzirom da pravog pripravka za potpuno „izliječenje“ osoba s poteškoćama u čitanju nema, na dobrim primjerima prakse može se učiti od Danske, Švedske i Finske. Te tri zemlje desetljećima razvijaju u svojim knjižnicama (naročito narodnim) *građu laganu za čitanje* koja je ugniježđena u IFLA-ine Smjernice za građu laganu za čitanje. U logobiblioterapijskom čitanju književni tekst namijenjen je kao podloga koncipiranom razgovoru o emocijama i užiticima junaka iz samog teksta kao i o čitateljevim emocijama te užiticima. Takva diskusija osnažuje čitateljevu borbu sa strahom i stresom te proširuje vidike i opus rješavanja njegove problematike. Što se tiče elementarnih koraka u vođenom čitanju, oni su više manje ostali isti - a) odabir primjerenog književnog teksta, b) čitanje istog teksta, c) prepričavanje zbivanja/radnji iz teksta, d) pronalazak osjećajnih reakcija junaka i razgovor o njima, e) pronalazak validnih tema iz vlastitog života te iznošenje vlastitih primjera i f) donošenje zaključka, pravila i lekcija. Činjenica je da čitateljska aktivnost nije samo čitanje; ono obuhvaća puno više od toga poput slušanja, pisanja, govorenja - međutim, ono što vođeno čitanje najviše zastupa jest samo postupanje ka samome tekstu, tj. *ulazak u tekst* kroz crtanje/slikanje, iznošenje poruka junaku/autoru, naracije itd.

4 PRIČE I AKTIVNOSTI ZA DIJELJENJE S OSOBAMA S DEMENCIJOM

Ljudski mozak je jedan od najsloženijih konstrukcija u prirodi. U komunikaciji s vanjskim svijetom organizam čovjeka skuplja podatke koji se u mozgu spremaju, analiziraju te implementiraju i na konto toga nastaje informacija koja ukazuje na to kako će organizam odgovoriti na situacije u kojima se nalazi. Priče i aktivnosti koje su namijenjene za osobe s demencijom koncipirane su kao model zajedničkog čitanja s definiranim grupama ljudi odnosno onima koji imaju neki oblik demencije. Autorica Anne Vize u djelu *Reading in the Moment: Stories and activities to share with adults with dementia* oslanja se na općenite informacije o

³⁵ Sabljak, Lj. Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju). Zagreb: Medicinska naklada, 2022.

demenciji kao najpoznatijem obliku Alzheimerovoj bolesti te o tome kako čitanje može pospješiti ljudska osjetila. Osim toga, riječ je i o biblioterapiji kao i primjerima iz prakse dok drugi dio se bazira više na praktične segmente vođenja zajedničkog čitanja i istoimenih aktivnosti te treći dio planiran je kao vodič za razine čitanja i preporučene pristupe. Poglavlja četiri, pet i šest odnose se na kratke priče, biografije i pjesme koja mogu poslužiti kao izuzetno koristan skup materijala prikladan za osobe sa demencijom. Na samom kraju predlošci uključuju planiranje te prijedloge za provedbu kako bi se postupak istog učinio jednostavnijim i lakšim za vođenje zajedničkog čitanja. Autoričino djelo obilježava činjenicu da svaki trenutak proveden na vremenskoj skali donosi mnoštvo iskustava, emocija, fraza i sl. Ono što valja ostati naglašeno jest da trenutci nisu ovdje kako bi se pamtili već kada se skupljaju iz dana u dan onda se u njima treba naučiti i uživati³⁶ - *Život se ne mjeri brojem udisaja koje napravimo, nego trenucima koji nam oduzmu dah* (Dinko Šimunović).

4.1 Utjecaj bolesti demencije na starije osobe

Starija populacija pati od različitih oboljenja koja dovode do poremećaja u kognitivnim funkcijama i dugotrajnih neugodnosti, znatno narušavajući kvalitetu života pacijenata. S obzirom na oštećenja u kognitivnim sposobnostima koje demencija uzrokuje kod starijih osoba, brigu pružateljima zdravstvene skrbi postavlja izazov procijeniti njezin utjecaj na svaku pojedinu osobu te razviti personalizirani plan skrbi. Tipični izazovi s kojima se suočavaju osobe oboljele od demencije obuhvaćaju gubitak općeg pamćenja, naglu promjenu ponašanja ili raspoloženja, konfuziju, smanjenje sposobnosti komunikacije te teškoće u hodanju i održavanju ravnoteže. Ove promjene u ponašanju često vode do društvene izolacije pogođenih osoba, rezultirajući pojavama nemira, anksioznosti, agresije i depresije među pacijentima s demencijom. Glavni pokretač bolesti su neprirodne promjene u mozgu i/ili oštećenje moždanih stanica, što negativno utječe na ponašanje, pamćenje te sposobnost razmišljanja. Iako ova situacija ne proizlazi direktno iz procesa starenja, postala je globalno prepoznatljiva zbog svoje sveprisutnosti u nedavnoj prošlosti. Drugi čimbenici rizika za razvoj demencije obuhvaćaju genetiku i čimbenike koji povećavaju sam rizik od srčanožilnih bolesti. Štoviše, invaliditet koji proizlazi iz kasnih faza ove bolesti ima izrazito

³⁶ Vize, A. *Reading in the Moment: Stories and activities to share with adults with dementia*. New York, London: Routledge, 2017.

ozbiljan karakter. Rješavanje ovakvih problema zahtijeva pristup liječenja koji je potpuno prilagođen svakom pojedinačnom pacijentu.³⁷ Demencija dovodi do promjena u kognitivnim procesima, ponašanju i sposobnostima obavljanja svakodnevnih zadataka. Može proizaći iz različitih stanja, uključujući Alzheimerovu bolest, Parkinsonovu bolest, vaskularnu demenciju, Huntingtonovu bolest, demenciju povezanu s AIDS-om, Creutzfeldt-Jakobovu bolest i demenciju povezanu s alkoholom (poznatu kao Korsakoffov sindrom). Napredovanje demencije često uključuje niz etapa, iako one možda uvijek nisu dosljedno razumljive i lako obuhvatljive. Naknadni popisi tek izdvajaju određene pokazatelje i manifestacije koje se mogu primijetiti dok pojedinac prolazi kroz različite stadije demencijskog stanja. U tom kontekstu, istoimeni stadiji dijele se na rani, umjereni/srednji i napredni. Svaki od stadija demencije okarakteriziran je kroz niz točaka koje su univerzalne za svaki od njih. Prvi, rani stadij u sebi sadrži sljedeće karakteristike: a) osobi bi moglo zatrebati određeno vrijeme da završi složeni zadatak, b) mogli bi doživjeti gubitke pamćenja koji uključuju događaje, imena, lokacije i druge specifičnosti (za razliku od zaboravljanja samo nekoliko detalja ili trenutnog gubitka pamćenja), c) mogli bi izgubiti dio svog sjaja i živahnosti prema životu, d) njihova sposobnost donošenja prosudbi može biti oslabljena, što može rezultirati odlukama koje možda nisu dobro osnovane ili pouzdane, e) mogu postati zbunjeni tijekom razgovora ili ponavljati već rečeno, f) mogli bi postati razdražljivi i nestrpljivi. Dolazeći do umjerenog stadija spoznaju se nove karakteristike - a) osoba se suočava s poteškoćama u pamćenju nedavnih događaja i razgovora, b) bolje se mogu prisjetiti događaja iz ranijeg života nego nedavnih događaja, c) njihovo ponašanje može postati potencijalno neprimjereno ili opasno, d) ponavljanje tijekom razgovora postaje učestalo, e) mogu zamijeniti poznate i voljene osobe, f) mogu iskazivati agresiju, tjeskobu, razdražljivost ili zbunjenost, g) mogu izgledati kao da promatraju vizualne ili zvučne podražaje koji zapravo nisu nazočni, h) mogu se suočiti s teškoćama u korištenju jezika, a pronalaženje riječi može postati teže i i) mogu postati zbunjeni oko namjene nekad poznatih predmeta, kao što je zaboraviti što učiniti s ključevima automobila ili priborom za jelo. Posljednji stadij demencije je napredni stadij sa sljedećim odlikama: a) pojedinačeva sposobnost korištenja jezika za komunikaciju drastično opada, b) mogu ne uočiti poznate predmete ili ih ne koristiti na adekvatan način, c) iznimno ovise o drugima za sigurnost i osobnu brigu, d)

³⁷ Aggarwal, H.; Chaware, S.; Aggarwal, H. A Critical Study on the Impact of Dementia on Older People Undergoing Treatment in Care Homes. // *Cureus* 14(10), str. 1-6. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9638826/pdf/cureus-0014-00000030056.pdf> (2023-08-10)

vjerojatno više neće biti u mogućnosti se kretati, e) mogu imati problem s neumjerenošću, f) načelno neće moći prepoznati obitelj i prijatelje i g) mogu pokazati agresivnost ili djelovati uznemireno i uznemirujuće.³⁸ Iako navedene značajke mogu poslužiti kao smjernica, ključno je da se osobe s demencijom smatraju individuama koje će se ponašati, razmišljati te osjećati na vrlo različite načine. Treba implementirati pristup njihovoj skrbi i podršci koji je usmjeren na njih kao individue, umjesto da se rabi jedinstvena metodologija „jedna veličina odgovara svima“. Još stoji mnogo toga za naučiti o samoj podršci osobama koje imaju demenciju i povezane poremećaje, te osobit istraživački napor ulaže se u pronalaženje najkvalitetnijih metoda za skrb, podršku i liječenje. Postoje područja gdje su potrebna dodatna istraživanja i gdje se stručnjaci možda neće uvijek složiti oko istih. Primjera radi, pojedinci mogu biti mišljenja da starije osobe s demencijskim bolestima više ne stvaraju nove uspomene. Drugi se ne slažu i primjećuju da starije osobe s demencijom u nekim učinkovitim situacijama zapravo mogu stvarati nove uspomene i prisjećati se nedavnih događaja, ljudi te mjesta. Kako demencija sazrijeva, ponašanje i sinergija starije osobe mogu podsjećati na ponašanje djeteta. Ne treba ih tretirati na djetinjast način, već uputiti ka težnji prilagodbe aktivnosti i programa kako bi bili efikasniji, shvatljiviji i često kraće trajali. Tokom seanse čitanja, daje se na izbor pročitati jednu kratku priču ili pjesmu ili pak limitirati broj kompatibilnih aktivnosti na samo jednu ili dvije. Isto tako moguće je izabrati jednostavnije tekstove ili se usredotočiti na čitanje samo odabranih odlomaka iz dužeg djela. Promatranje ponašanja i evidentne razine interesa starije osobe pomoći će u implementaciji ritma, trajanja i složenosti čitanja te povezanih aktivnosti.³⁹

4.1.1 Faze bolesti demencije

Bez obzira na jedinstvenost pojedinaca koji boluju od demencije, njihovo kretanje kroz sedam faza ove bolesti obično slijedi određeni put. Svaka od ovih faza demencije dolazi s potpuno novim simptomima ili pogoršanjima postojećih. Davatelji zdravstvenih usluga upotrebljavaju cjelovit alat za prosudbu sedam faza demencije kod starijih pacijenata.⁴⁰ Sedam faza bolesti demencije su - 1) nema kognitivnog oštećenja, 2) vrlo blagi kognitivni pad, 3) blagi kognitivni pad, 4) umjereno

³⁸ Vize, A. *Reading in the Moment: Stories and activities to share with adults with dementia*. New York, London: Routledge, 2017.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Reisberg, B. Ferris; S. de Leon, M.; Crook, T. The global deterioration scale for assessment of primary degenerative dementia. *American Journal of Psychiatry*, 1982. Str. 1136-1139

kognitivno opadanje, 5) umjereno teško kognitivno opadanje, 6) teško kognitivno opadanje i 7) ozbiljno kognitivno opadanje. Prva faza demencije obično izgleda kao prirodno mentalno djelovanje bez ikakvog kognitivnog pada. U prve tri faze mnogi ne pokazuju dovoljno simptoma kako bi se dijagnoza uspostavila, ali bez obzira na to, valja istaknuti kako se promjene u mozgu svakako događaju. Popriličan udio treće generacije percipira zaboravnost kao nešto što je povezano sa starenjem što njegovatelji i/ili liječnici ni ne primijete kao neku vrstu oštećenja. Iskazani simptomi u ovoj fazi demencije su gubitak pamćenja za osnovnim, poznatijim predmetima i nemogućnost prisjećanja imena članova obitelji, prijatelja, bivših kolega/ica i sl. Kako vremenom problemi s pamćenjem postaju učestaliji te vidljiviji skrbnicima i članovima obitelji, tada je evidentno da osoba boluje od blagog kognitivnog pada što je ujedno i treća faza demencije. Istoimena faza nema značajan utjecaj na svakidašnje funkcioniranje.⁴¹ Prema Nacionalnom institutu za starenje procjenjuje se da će 10 do 20 posto osoba u dobi od 65 godina na više zadobiti dijagnosticirani oblik demencije unutar samo godinu dana.⁴² Neki od simptoma u fazi tri su: problemi s vožnjom, smanjena radna učinkovitost, organizacijski i koncentracijski izazovi, gubitak stvari te manji gubitak pamćenja itd. U fazi četiri osoba s demencijom već ima očite, vidljive znakove kognitivnog oštećenja te mijenja svoju osobnost. Tijekom ove faze liječnici te njegovatelji vrlo vjerojatno će uočiti da se bolest pogoršava uključivši jezične poteškoće kao i smanjene vještine suočavanja s problemima. Simptomi koji se javljaju tokom ove faze su sljedeći: negiranje simptoma, izazovi s uobičajenim zadacima, socijalno povlačenje, smanjena intelektualnost i sl. Srednja faza prema mnogim stručnjacima je sinonim za petu fazu demencije koji traje između dvije i četiri godine. U ovim trenucima osobi je potrebna kontinuirana posvećenost te pažnja kao i nužni nadzor iz mnogobrojnih razloga - gubitak pamćenja je naglašeniji, lutanje, zbunjenost, zaboravnost, dezorijentiranost itd. Dolazeći do faze šest, starije osobe koje su u ovoj fazi teško kognitivnog opadanja mogu potencijalno imati problema u regulaciji sna, komunikaciji s drugima ili adekvatnom ponašanju u javnoj okolini. Izražen gubitak pamćenja, poteškoće sa spavanjem, promjene karaktera uz pojačanu pojavu iluzije ili paranoje, nemogućnost prepoznavanja voljenih članova obitelji i skrbnika su klinički znakovi osobe koja se bori sa ovim stadijem demencije. U kasnoj te posljednjoj fazi demencije osobe oboljele od

⁴¹ Hallstrom, L. The 7 Stages of Dementia and Symptoms. URL: <https://www.aplaceformom.com/caregiver-resources/articles/dementia-stages> (2023-08-10)

⁴² What is mild cognitive impairment? URL: <https://www.nia.nih.gov/health/what-mild-cognitive-impairment> (2023-08-10)

demencije se nažalost više ne mogu brinuti za sebe jer su sve verbalne sposobnosti izgubljene kao i fizičko kretanje koje je sve jače oštećeno. Uz to sve u ovoj fazi tjelesne funkcije poput žvakanja, disanja te gutanja također počinju ometati oboljelu osobu.⁴³ Multisenzorski pristup uključuje pružanje aktivnosti koje sadrže jedno ili više osjetila: vid, sluh, okus, miris i dodir. Pronalazak načina za uključivanje multisenzorskih aktivnosti koje odgovaraju dobi osobe, istovremeno uzimajući u obzir njihove individualne potrebe može predstavljati izazov. S povećanjem potreba za skrb klijenata i smanjenjem njihove sposobnosti za samostalno upravljanje, zajedničko čitanje i dijeljenje posebnih trenutaka mogu pomoći u ispunjavanju potrebe za aktivnostima koje su prikladne, ostvarive i poštovateljske. Čitanje je aktivnost prikladna za različite dobne skupine koja se lako može prilagoditi kako bi odgovarala potrebama i sposobnostima pojedinaca. Za mnoge klijente jezik može postati inspirativan te doživljavaj promjene u sposobnosti imenovanja predmeta, prisjećanja informacija i primjena jezika s namjerom. Čitanje također može poslužiti kao početna točka ili poticaj za šire aktivnosti usmjerene na više osjetila. Dobar primjer za to su haiku pjesme, točnije istoimene pjesme iz šestog poglavlja djela autorice Anne Vize koje mogu funkcionirati učinkovito kao motiv za senzorne aktivnosti povezane s određenim godišnjim dobom.⁴⁴ Ono što je posebno ključno za članove obitelji, najbliži krug prijatelja i poznanika, ali i stručnih osoba koji se bave pitanjem demencije jest da bez obzira na to u kojoj se fazi demencija osoba nalazi treba zapamtiti da je takvim osobama potreban emocionalan kontakt jer čak i u takvoj fazi osobe s demencijom mogu to osjetiti – topli dodir, lijepa riječ, prisutnost i mnogo izgovorenih riječi koji njima život znače. Iznimno je bitno pratiti i slušati njihove potrebe jer oni su još uvijek tu, prisutni sa onima koji se nalaze uz njih, a najbližima je zadaća da im se olakšaju zadnji trenuci koliko god je to moguće.

4.2 Biblioterapija i zajedničko iskustvo čitanja

Općepoznata činjenica jest da je biblioterapija tradicija koja je na prepoznatom glasu na globalnoj razini. Ona integrira propisivanje knjiga ili nekog drugog pisanog djela osobi iz namjere da se zadovolji određena težnja. Biblioterapija je i potpora koja pruža pomoć čitatelju da pronade

⁴³ Hallstrom, L. The 7 Stages of Dementia and Symptoms. URL: <https://www.aplaceformom.com/caregiver-resources/articles/dementia-stages> (2023-08-10)

⁴⁴ Vize, A. Reading in the Moment: Stories and activities to share with adults with dementia. New York, London: Routledge, 2017.

potrebne odgovore na pitanja unutarnje prirode u trenucima poput tuge ili tjeskobe. Široka je lepeza raznolikih varijanti biblioterapije. Primjerice, u obrazovnom kontekstu, ona može pružiti prilagođen odabir čitanja kako bi se suočilo s izazovima koje mladi tinejdžeri kroz svoju prijelaznu fazu života prolaze. U terapijskom kontekstu, biblioterapija pojedincima omogućuje spajanje s likovima i/ili događajima koji reflektiraju vlastita iskustva dok u okolini orijentiranoj na skrb starijih osoba, biblioterapija omogućuje da ljudi sudjeluju u zajedničkim trenucima čitanja neovisno o kolektivnoj ili individualnoj atmosferi uz nazočnost pouzdanog te čuvenog skrbnika.⁴⁵

4.2.1 Vrste biblioterapije

Publikacije se koriste u svim vidovima biblioterapije; tradicija koja donosi pažljivo izabrane i analizirane tekstove, obuhvaćajući publicistiku koja nudi podatke o fizičkom te mentalnom zdravlju ili fikciju i poeziju za omogućavanje maštovitijeg oblika terapije. Tri vrste biblioterapijske prakse mogu se definirati na globalnoj razini: biblioterapija samopomoći, programi s popisima preporučene literature i kreativna biblioterapija. Iako se vrste knjiga i žanrovi razlikuju, sastavnica biblio – ili knjiga – može se smatrati konstantnim faktorom. 1) Biblioterapija samopomoći osmišljena je kako bi pružila ciljane uvide u osobne izazove ili medicinske teme putem informativnih djela bez fikcije, 2) Programi s popisima preporučene literature gdje stručnjaci daju specifične prijedloge knjiga slično kao recept, koje pojedinci potom donose u knjižnicu gdje knjižničar izdaje prema receptu i 3) Kreativna bibliografija – proza i poezija se koriste kako bi se pružila inovativna i osvježavajuća intervencija s pozitivnim ishodima za sudionike koji sudjeluju u čitateljskoj grupi ili zajedničkoj čitalačkoj aktivnosti.⁴⁶

4.3 Zašto je čitanje sa starijim osobama s demencijom važno?

Čitanje može u znatnoj mjeri služiti osobama u ranim stadijima Alzheimerove bolesti ili nekog drugog oblika demencije, a postoji mnoštvo načina kako da se pomogne osobi da nastavi uživati u ovom hobiju. Svakodnevno čitanje može pomoći u smanjenju stresa te povećati socijalnu interakciju, dok čitanje u starijoj dobi može smanjiti pad pamćenja za čak više od 30 posto.

⁴⁵ Vize, A. Reading in the Moment: Stories and activities to share with adults with dementia. New York, London: Routledge, 2017.

⁴⁶ Isto.

Knjižnice kao jedne od informacijskih ustanova mogu biti izvrsno *oruđe* za sve starije osobe, osiguravajući besplatan pristup knjigama kao i zabavu te socijalnu atmosferu. Za osobe s demencijom knjižnice mogu pružiti spokojno okruženje u javnom prostoru. To se posebno odnosi na starije osobe koje su prije u životu bile česti posjetitelji/korisnici knjižnice. Knjižnice mogu pružiti informacije o oboljelima od demencije te resursima za njihovu njegu i ostalim korisnicima knjižnice koji iskažu interes za ovakvu vrstu tematike. Istraživanja su pokazala da aktivnosti učenja koje knjižnice nude poboljšavaju prije svega dobrobit, samopouzdanje i opće zadovoljstvo starijih osoba. Svaka knjižnica nudi različite programe te usluge ovisno o potrebama same zajednice i dostupnosti izvora. U nastavku su navedene neke od usluga koje su uglavnom na raspolaganju starijim osobama.⁴⁷

Čitanje sa starijim osobama koje imaju demenciju ili slične bolesti može donijeti mnoge dobrobiti koje će se razlikovati ovisno o osobi i njenom okruženju ili životnoj okolnosti. Prisustvo u zajedničkom čitanju može rezultirati s nekoliko pozitivnih ishoda: 1) Poboľšana socijalna interakcija – zajedničko čitanje pruža platformu za interakciju među stanarima, njegovateljima, volonterima i članovima obitelji, 2) Značajna i udobna aktivnost – predstavlja ispunjavajuću i primjerenu aktivnost za odrasle koja donosi radost i smisao, 3) Prilagodba specifičnim potrebama - usklađujući se s dokumentima poput *Leisure Profile* u stambenim ili dnevnim jedinicama za starije osobe koja adresira individualne zahtjeve, 4) Poticanje sjećanja - potiče dijaloge o prošlim životnim iskustvima kao i poticanje veze između teksta koji se glasno čita i sačuvanih sjećanja, 5) Unaprijeđena komunikacija i jezik - zajedničko čitanje omogućuje razvitak komunikacijskih vještina te jezičnih sposobnosti kao i verbalne sposobnosti koje obilato opadaju i 6) Poticaj pozitivnih emocija - najviše tijekom izazovnih razdoblja nemira ili konfuzije, zajedničko čitanje može izazvati pozitivne emocije.⁴⁸

⁴⁷ The Power of Reading for People with Early Stage Dementia and how Libraries can Help. URL: <https://www.memorycare.com/power-of-reading-and-benefits-of-libraries-for-people-with-dementia/> (2023-08-14)

⁴⁸ Vize, A. Reading in the Moment: Stories and activities to share with adults with dementia. New York, London: Routledge, 2017.

5 KOMPARACIJA I ANALIZA GRAFIČKIH ELEMENATA

5.1 Cilj i svrha istraživanja

Cilj je istraživanja, analizirajući i uspoređujući grafičke elemente oblikovanja publikacija iz uzorka istraživanja izdvojiti karakteristike grafičkog oblikovanja ovitka i unutarnjih stranica publikacija namijenjenih osobama oboljelim od demencije. Svrha istraživanja je pronaći najkarakterističnije elemente koji se pojavljuju u oblikovanju analiziranih publikacija kako bi se ponudila rješenja za kreiranje.

Istraživačke hipoteze su sljedeće:

H1: Objavljene publikacije iz istraživačkog uzorka namijenjene dementnim osobama imaju specifične grafičke karakteristike u odnosu na publikacije iz drugih nakladničkih područja.

H2: Objavljene publikacije iz istraživačkog uzorka namijenjene dementnim osobama imaju manje tekstualnih, a više ilustrativnih elemenata na stranicama.

H3: Objavljene publikacije iz istraživačkog uzorka namijenjene dementnim osobama po svom su grafičkom oblikovanju najslabije dječjim slikovnicama.

Istraživačka pitanja su sljedeća:

- 1) Postoje li specifične karakteristike u grafičkom oblikovanju publikacija namijenjenih osobama oboljelim od demencije?
- 2) Koji grafički elementi su različiti u publikacijama namijenjenim dementnim osobama u odnosu na ostale publikacije iz istraživačkog uzorka?
- 3) Kojem su nakladničkom području po svom oblikovanju najslabije analizirane publikacije namijenjene oboljelima od demencije?

5.2 Metodologija

Istraživanje se provodilo u travnju 2023. godine. Istraživanje nije provedeno putem anketnog upitnika, fokus grupe ili pak intervjua zbog specifične populacije kojoj je građa za čitanje namijenjena već se naglasak istraživanja stavio na analizu te usporedbu grafičkih elemenata u vanjskom kao i u unutarnjem oblikovanju promatranih publikacija. Samo istraživanje provodilo se kontinuirano kako bi se što preciznije došlo do rezultata koji će biti prikazati u tabličnom obliku te potom raspravljani. U istraživačkom dijelu rada koristit će se metodologija vizualne sadržajne

analize grafičkih karakteristika na uzorku tiskanih publikacija namijenjenih osobama oboljelim od demencije. Metoda vizualne sadržajne analize često se koristi u istraživanju masovnih medija i komunikacijskih studija. Ovakav sustavan pristup osigurava istovremeno induktivno kao i deduktivno zaključivanje te ispitivanje hipoteza testiranjem vizualnih elemenata unutar definiranih kategorija na temelju specifičnih teorijskih okvira.⁴⁹ Razlikuje se vanjsko (koricice publikacija) te unutarnje (knjižni blok publikacije) oblikovanje grafičkih elemenata posloženih u kategorije koje u sebi sadrže svoja obilježja/svojstva.

Kategorije za vanjsko i unutarnje oblikovanje obuhvaćene istraživanjem su:

Vanjsko oblikovanje:

- 1) boja
- 2) organizacija (raspored) elemenata na koricama publikacije
- 3) slikovni elementi
- 4) elementi vizualnog identiteta
- 5) uvez
- 6) format
- 7) font (olovni slog) na koricama publikacije
- 8) ovitak
- 9) poleđina publikacije.

Unutarnje oblikovanje:

- 1) boja
- 2) organizacija (raspored) elemenata u unutrašnjosti publikacije
- 3) slikovni elementi
- 4) elementi vizualnog identiteta
- 5) poravnanje teksta
- 6) format
- 7) font (olovni slog) u unutrašnjosti publikacije

⁴⁹ Usp. Bell, Philip. Handbook of Content Analysis. Ur. Van Leeuwen, Theo; Jewit, Carey. SAGE Publication: London, 2002. Str. 12-34.

- 8) numeracija
- 9) margine (cm) - izračunate prema formuli .

Što se pak svojstava tiče ona su sljedeća:

Vanjsko oblikovanje

- 1)
 - a. najzastupljenija boja na koricama publikacije
 - b. najmanje zastupljena boja na koricama publikacije
 - c. jednobožnost
 - d. višebožnost
- 2)
 - a. simetrija/asimetrija
 - b. kompozicija
 - c. hijerarhija
- 3)
 - a. fotografija
 - b. ilustracija
 - c. karikatura
 - d. umjetničko djelo
 - e. grafika
 - f. boja
 - g. veličina
- 4)
 - a. logotip nakladničke kuće
 - b. tipografija (vrsta i veličina fonta/razmak između slovnih znakova)
 - c. boja
- 5)
 - a. tvrdi
 - b. meki
 - c. spiralni
- 6)
 - a. A/B/C 0
 - b. A/B/C 1
 - c. A/B/C 2
 - d. A/B/C 3
 - e. A/B/C 4
 - f. A/B/C 5

- g. A/B/C 6
- 7) a. vrsta
b. naziv
c. veličina
d. stil uređenosti - B (bold/podebljano), I (italic/ukošeno), U (underline/podcrtano)
- mogu se kombinirati (sveukupno 7 različitih kombinacija)
- 8) a. ima
b. nema
- 9) a. ima sličnosti/razlike s prednjom stranicom publikacije
b. nema sličnosti/razlike s prednjom stranicom publikacije

Unutarnje oblikovanje

- 1) a. najzastupljenija boja u unutrašnjosti publikacije
b. najmanje zastupljena boja u unutrašnjosti publikacije
c. jednobojnost
d. višebojnost
- 2) a. simetrija/asimetrija
b. kompozicija
c. hijerarhija
- 3) a. fotografija
b. ilustracija
c. karikatura
d. umjetničko djelo
e. grafika
f. boja
g. veličina
- 4) a. logotip nakladničke kuće
b. tipografija (vrsta i veličina fonta/razmak između slovnih znakova)
c. boja
- 5) a. lijevo
b. desno

- c. centralno/središnje
- d. obostrano
- 6) a. A/B/C 0
- b. A/B/C 1
- c. A/B/C 2
- d. A/B/C 3
- e. A/B/C 4
- f. A/B/C 5
- g. A/B/C 6
- 7) a. vrsta
- b. naziv
- c. veličina
- d. stil uređenosti - B (bold/podebljano), I (italic/ukošeno), U (underline/podcrtano)
- mogu se kombinirati (sveukupno 7 različitih kombinacija)
- 8) a. broj stranica
- 9) a. m (mali margo) : margo glave (Mg) i margo veza (mv)
- b. M (veliki margo) : margo nogu (Mn) i margo vanjskog ruba (Mvr)

5.2.1. Istraživački uzorak

Što se tiče samog uzorka četiri publikacije izabrane su svojevrijem u knjižnici Filozofskog fakulteta u Osijeku bez prethodnog savjetovanja oko istih dok su posljednje dvije publikacije namijenjene osobama s posebnim potrebama dobivene iz međuknjižnične posudbe posredovanjem prof. dr. sc. Sanjica Faletar. Samim time, istraživački uzorak čine publikacije koje nisu namijenjene osobama s demencijom te su odabrane prema vlastitiom nađenju prema sljedećim nakladničkim područjima:

1. školski udžbenik - T. Marčan, L. Grubišić Belina: *Putokazi 4. Školska knjiga* (2021),
2. dječja knjiga - M. Pfister: *Riba duginih boja i čudovišta iz morske špilje*. V.B.Z. d.o.o. (2018)
3. poezija - S. Vraz: *Izabrane pjesme*. Matica hrvatska (1999) i Z
4. beletristika - Ferić: *Otpusno pismo*. Profil (3.izd., 2003).

Peta i šesta publikacija prilagođene osobama s demencijom objavljene 2018. godine u Kanadi su

1. Brandon Johnson: *A Love That Waited*. Marlena Books (2018) i

2. Karla Kale: *The Heart Garden*. Marlena Books (2018).

5.3 Rezultati istraživanja i rasprava

U ovom poglavlju predstavljene su rezultati provedenog istraživanja prikazanog u tabličnom obliku na temelju šest odabranih uzoraka koje čine publikacije namijenjene osobama oboljelim od demencije (2) te ostatak od četiri samoinicijativno odabrane knjižne građe iz raznolikih nakladničkih područja – školski udžbenik, dječja knjiga te beletristika. Ono što istraživanje zapravo obuhvaća jest analiza te usporedba grafičkih elemenata iz vanjskog kao i unutarnjeg oblikovanja navedenih publikacija u potpoglavlju 5.2.1. Za analizu kao i samu komparaciju odabrano je deset ključnih kategorija: boja (unutarnje i vanjsko oblikovanje), slikovni elementi (unutarnje i vanjsko oblikovanje), uvez (unutarnje i vanjsko oblikovanje), format (unutarnje i vanjsko oblikovanje), font (unutarnje i vanjsko oblikovanje), poledina publikacije, poravnanje teksta, margine izmjerene u centimetrima, elementi vizualnog identiteta (unutarnje i vanjsko oblikovanje) te raspored elemenata (unutarnje i vanjsko oblikovanje). Svaka od naznačenih kategorija ima svoja obilježja/svojstva koja su bila vodič pri analizi grafičkih elemenata što je prikazano u tablici 1.

Tablica 1. Grafički elementi u vanjskom i unutarnjem oblikovanju

GRAFIČKI ELEMENTI										
Naslov publikacije/kategorije	BOJA	SLIKOVNI ELEMENTI	UVEZ	FORMAT	FONT	POLEDINA PUBLIKACIJE	PORAVNANJE TEKSTA	MARGINE (CM)	ELEMENTI VIZUALNOG IDENTITETA (VANJUNUTJ)	RASPORED ELEMENTATA (VANJUNUTJ)
T. Martić, L. Grubišić Belina, Pulchra 4	A. D.	F. crvena i bijela primarne, ostale boje u manjem odliku primarne E. naslov najveći, autori srednje veličine, podnaslov manji, dodatak uz rubi konca najmanje veličine D. F. crna, plava, bijela, crvena dominiraju; G. različitje te ostvare o hijerarhiji elemenata	B.	E. M4	1) Naslov - V; Times New Roman N; Neo 801 WGL 2) Zoran Ferić - V; Times New Roman, N; Dulch 801 WGL 3) Bilješke o autoru - isto kao prethodna dva 4) Naslov natl; Kude - proza (N; Fosfora Grand), profil (V; Sidi Regular, N; Architecture) CIBI - V; Times New Roman, N; Sidi Italic A. I. B.	A.	A.	A. m = 2,32 cm B. M = 2,76 cm M = 2,28 cm	A. Šk - Stokica knjiga B. Naslov je 11 pt., podnaslov je 6 pt., autori 7 pt., nakladnik 8 pt. C. Crvena i bijela dominiraju, ostale manje veličine III A. Isti kao i na koncama publikacije B. - C. - crna, plava, bijela, crvena dominiraju	V: I. U. { A. B. C.
Z. Ferić: Opusno pismo	A. D. C.	F. crna, bijela, maslinasto zelena G. različite te ostvare o hijerarhiji elemenata III F. crna i bijela	B.	F. M6	1) Stunjo - V; Medium, N; Casad TS 2) Vraz - V; Extra Compressed, N; Swiss 911 Sid * izdoben font 3) Izabrane pjesme - V; Medium, N; Casad TS 4) Matice Hrvatska - V; Sidi Heavy; N; Caslon Old Face * izdoben	B.	A., B., D.	A. m = 1,28 cm B. M = 2,28 cm M = 3,42 cm	A. Profil - tiskanim bijelim slovima B. Naslov je 6 pt., autor je 7 pt. C. Zelena u dvije nijanse i crna III A. Isti kao i na koncama publikacije D. crno-bijelo	Vanjsko { A. B. C. Unutarnje { A. B. C.
S. Vraz: Izabrane pjesme	A. D. B. C.	F. Zlatna, bijela G. 24 pt (prezime autora), 7 pt (ime autora), 0-8 pt (naslov), 6 pt (nakladnik) III F. crna G. 6 pt	B.	F. B5	A. I. B. 1) Stunjo - V; Medium, N; Casad TS 2) Vraz - V; Extra Compressed, N; Swiss 911 Sid * izdoben font 3) Izabrane pjesme - V; Medium, N; Casad TS 4) Matice Hrvatska - V; Sidi Heavy; N; Caslon Old Face * izdoben	B.	A., B., D.	A. m = 1,28 cm B. M = 2,28 cm M = 3,42 cm	A. NH B. MATICA HRVATSKA C. Zlatno III A. MATICA HRVATSKA B. Medium MH velika slova Imena i prezimena u Italici C. Crna	V. { A. B. U. { A. B.
M. Pflizer: Riba dugihh boja i čudovišta iz morske špilje	A. D.	F. Plava i ljubičasta dominiraju; žuta, bijela, zelena, crvena u manjim opozou G. Autor: 7 pt, naslov: 10 pt, podnaslov: 8-9 pt III B. Plava i ljubičasta najzrađenije, ostale "morske boje" manje G. Tekst - 6 pt	A.	E. C4	A. I. B. Marcus Pflizer - V; Sans, N; Tropen Naslov - V; Bold, N; Argone Podnaslov - V; Sans, N; Tropen Ikonu buleimara VBZ - V; Bold, N; VRW DIN C. Autor: 7 pt, naslov: 10 pt, podnaslov: 8-9 pt, nakladnička kuća: 6 pt III A. Sans B. Tropen C. 6 pt D. Tekstualno sve podjednako sredeno	B. (isto je ilustracija identiteta onaj na prednoj konci publikacije)	A.	A. m = 6,76 cm B. M = 10,41 cm M = 10,59 cm	A. Buleimara B. 6 pt C. Ikonu bogolja crno-crvena, a naslov nakladničke kuće crne boje III A. Drugačiji boja naspram konca (vijet) B. 6 pt C. Crna	V: I. U. { A. B. asimetrija
B. Johnson: A Love That Waited	A. D.	F. Bijela, plava, crvena, crna G. 7 pt III B. Crna, smeđa, bijela, siva, bez svjetlobovuzičasta (str: 10) G. /	A.	G. M6	A. I. B. 1) Naslov - V; Times New Roman, N; Times 2) Berkot - V; Callibri bold 3) Označe - V; ClearType, N; Candara Autor i nakladnik - V; TNR, N; Times III A. Times New Roman B. Times C. 6-7 pt D. Jednostavno uređeno	B.	A.	A. m = 1,4 cm B. M = 2,4 cm M = 2,6 cm (individualno od str.)	A. nena B. Naslov - V; Times New Roman, N; Times C. Crna i bijela najviše dominiraju III A. na poklopnici publikacije (slovo M ujedno kao i otkl knjige) B. Naslov 7 pt, nakladnik 6 pt kao i autor III A. na poklopnici publikacije B. 6-7 pt C. Crna i bijela	V: I. U.: A. Simetrija U: C.
B. Johnson: A Love That Waited K. Kaler: The Heart Garden	A. D.	F. Crna, bijela, siva, plava i žuta (Dementia French) G. 7 pt III B. Crna i bijela G. /	A.	G. M6	A. I. B. 1) Naslov - V; Times New Roman, N; Times 2) Berkot - V; Callibri bold 3) Označe - V; ClearType, N; Candara Autor i nakladnik - V; TNR, N; Times III A. Times New Roman B. Times C. 6-7 pt D. Jednostavno uređeno	B.	A.	A. m = 1,4 cm B. M = 2,4 cm M = 2,6 cm (individualno od str.)	A. na poklopnici publikacije (slovo M ujedno kao i otkl knjige) B. Naslov 7 pt, nakladnik 6 pt kao i autor III A. na poklopnici publikacije B. 6-7 pt C. Crna	A. B.

Za početak kategoriju boje je nemoguće zaobići stoga publikacije *A Love That Waited* i *The Heart Garden* pokazale su osjetnu primjenu opuštajućih pastelnih boja naglašavajući jednobojne ili višebojne varijante na minimalističkoj razini. S druge strane, dječja knjiga i školski udžbenik dočarali su šarene, žive boje poput bijele i crvene koje su im zajedničke dok su plava, ljubičasta, žuta te zelena također prisutne te se u obje publikacije kombinacijom istih potvrdilo koliko je zapravo boja ključna neovisno o kojoj publikaciji je riječ. Kada se govori o slikovnim elementima, knjige namijenjene za osobe oboljele od demencije fokusirale su se na praktične ilustracije s malobrojnim te jasno definiranim detaljima, dok je dječja knjiga kao i školski udžbenik koristila kompleksnije ilustracije i/ili grafike s mnogobrojnim detaljima i jarkim bojama. Što se tiče beletrističkih djela, u njihovom unutarnjem oblikovanju slikovnih elemenata nema kao ni na koricama istih osim što je kod djela *S. Vraza: Izabrane pjesme* zanimljivo što su slova trodimenzionalnog tipa, točnije ispupčena su na površini korica što kod nijedne druge promatrane publikacije nije slučaj. Uvez je treća promatrana kategorija te se ovdje došlo do zaključka da imamo tri publikacije (dječja knjiga te publikacije za populaciju oboljelu od demencije) s tvrdim uvezom koji je prisutan radi svoje trajnosti te tri (školski udžbenik te dvije beletrističke publikacije) s mekim uvezom koji pruža lakše rukovanje i listanje, ali i nošenje istih. Nadalje, slijedi format kao iduća kategorija gdje se daje primijetiti kako su samo publikacije namijenjene za osobe s posebnim potrebama istog formata što je u ovom slučaju i bilo za očekivati jer preporučljivo je da takve knjige ne budu velikog formata kao što je recimo dječja knjiga koja isključivo zbog ilustracija takva i jest. Stoga format A6 je idealan za rukovanje, pregledavanje te lako nošenje u bilo kojem trenutku. Ostale publikacije su različitih formata gdje je očekivano dječja knjiga najvećeg formata, zatim slijedi školski udžbenik A4 formata te na kraju *Otpusno pismo* autora Ferića A5 formata i *Izabrane pjesme* (S. Vraz) formata B5. Font je također jedna od važnijih kategorija kako u vanjskom tako i u unutarnjem oblikovanju grafičkih elemenata jer nam on sam govori o tzv. atmosferi kojom publikacija odiše. Kod autora B. Johnson te K. Kale situacija je takva da su fontovi veoma jednostavni, većeg formata te osobama s demencijom oku vrlo ugodni za čitanje. Riječ je o jednom od najpoznatijih fontova, a to je Times New Roman koji je serifni tip pisma. Veličina samog fonta je u ovom slučaju između šest i sedam piktografskih točaka (pt) za oba uzorka. Dječje knjige upotrebljavaju maštovite i privlačne fontove, ponekad s drugačijim stilovima (Italic i/ili Bold) kako bi na taj način privukle pažnju čitatelja. Na primjeru dječje knjige

Riba duginih boja i čudovišta iz morske špilje autora Pfister se vidi da je font kod imena i prezimena autora kao i kod podnaslova jednak (vrsta je Sans, a naziv Tropen), a kod naslova je znatno drugačiji (Bold, Argone) te se iz tog razloga najviše i ističe. Veličina fonta varira od šest do deset piktografskih točaka gdje se broj deset odnosi na naslov, a broj šest na naziv izdavačke kuće. Školski udžbenik *Putokazi 4* ima četiri različita fonta gdje su jedino fontovi kod podnaslova publikacije te kod imena i prezimena autora isti (vrsta: SemiBold, naziv: Expressway Soft) po čemu se da naslutiti da kombinacijom praktičnih fontova dolazi do optimalne čitljivosti. Kada se govori o beletrističkim publikacijama, kod njih se definitivno koriste elegantniji serifni tipovi pisama kao što je kod *Otpusnog pisma* Times New Roman/Dutch 801 WGL za naslov i autora ili kod *Izabranih pjesama* Medium/Casad TS za naslov i ime autora, dok je za prezime autora Extra Compressed/Swiss 911 Std s naglaskom na ispupčenost tj. trodimenzionalnost koja se ranije spomenula kao originalnost istoimenog djela. Kod naziva nakladničke kuće logotip je na identičan koncept napravljen što još jednom potvrđuje prisutnu autentičnost odabranog uzorka. Kod poledine publikacija promatralo se samo ima li ili pak nema određenih sličnosti/razlika s prednjom stranicom što dovodi do toga da se samo za školski udžbenik tvrdi da ima sličnosti, dok ostale publikacije su potpuno različite u odnosu na prednju stranicu. Sedma kategorija jest poravnanje teksta gdje pretežito je vidljivo u tabličnom prikazu lijevo tekstualno poravnanje i to u pet promatranih uzoraka (osim publikacije *Otpusno pismo* gdje je poravnanje obostrano što bi npr. osobama oboljelim od demencije predstavljao veliki problem pri čitanju teksta). Govoreći o već unaprijed izmjerenim marginama u centimetrima, činjenica je da su margine jednake kod publikacija namijenjenih osobama s posebnim potrebama s obzirom da se radi o istoj nakladničkoj kući koja je vodila brigu o tome da posebnoj skupini čitatelja čitanje bude što jednostavnije i praktičnije i u što manjoj mjeri zamorno kako za vid tako i za um. Slikovnica najviše po mjerama odstupa od drugih promatranih publikacija, ali i djelo S. Vraza *Otpusno pismo* je među najmanjim, odabranim džepnim izdanjima. Predzadnja analizirana kategorija su elementi vizualnog identiteta za vanjsko te unutarnje oblikovanje, a svojstva koja su proučavana su logotip nakladničke kuće, tipografija te boja. Ono što je svim publikacijama zajedničko bez sumnje je boja, točnije crna i bijela najviše prevladavaju u unutrašnjosti svake individualne publikacije. Na koricama publikacija je potpuno druga priča, što je u potpunosti i legitimno za bilo koje nakladničko područje. Što se pak logotipa nakladničkih kuća tiče, naravno, tri su postojeća od kojih su dva na sličan kalup napravljena dok četvrta publikacija nema logotip. Publikacije namijenjene osobama

oboljelim od demencije imaju isti logotip (slovo M ujedno kao i oblik knjige). Školski udžbenik za logotip ima skraćenicu naziva nakladničke kuće (šk) isto kao i publikacija *Izabrane pjesme* (mH) dok dječja knjiga ima ikonu bubamare. Djelo autora Ferića *Otpusno pismo* jedino nema logotip uza naziv nakladničke kuće. Posljednja kategorija promatrana u istraživačkom djelu rada jest raspored grafičkih elemenata u vanjskom te unutarnjem oblikovanju, a od ponuđenih svojstava to su – simetrija ili asimetrija, kompozicija i hijerarhija. Školski udžbenik i Z. Ferić: *Otpusno pismo* se identično podudaraju sa svojstvima dok ostali uzorci i ne baš toliko – dječjoj knjizi i S. Vraz: *Izabrane pjesme* zajedničko je svojstvo simetrije u unutrašnjem oblikovanju, ali ne i u vanjskom. Kompozicija je prisutna u oba slučaja. Čak se i promatrani uzorci namijenjeni za dementne osobe razlikuju što govori da ipak nešto postoji po čemu svaka ima svoju priču. Izuzetno je važno još za naglasiti kako u obje publikacije (*A Love That Waited* i *The Heart Garden*) na svakoj desnoj stranici u donjem desnom kutu stoji crna strelica na kojoj piše *Turn Page* gdje se na takav način daje čitateljima oboljelim od bolesti demencije do znanja da trebaju okrenuti svaki puta pročitanoj stranici jer su skloni lakom, brzom zaboravljanju.

6 ZAKLJUČAK

Sporazumijevanje je iznimno bitan parametar u našim životima. Uz pomoć toga možemo istaknuti svoje potrebe, misli, emocije kao i želje. Za rad sa svim starijim osobama koje boluju od demencije ključno je naučiti adekvatno komunicirati s njima. Kada se to primijeni na pravilan način tada se olakšava posao onima koji im pomažu kao što se i oboljelima olakšava život. U trenutku kada se osobi koja pati od demencije zadovolje potrebe u njezinoj stvarnosti upravo na taj način joj usađujemo povjerenje te osjećaj zaštićenosti. A propos, *Jedini način da živiš je da pustiš i druge da žive*⁵⁰ je dobar primjer gdje samoprihvatanjem i samopoštovanjem oboljelih osoba od demencije čuvamo obostrano dostojanstvo i time im se poručuje da ni u kojem trenutku nisu sami i da ukoliko imaju dobru okolinu oko sebe (prijatelje, poznanike, obitelj, rodbinu...) osvijestit će im se da su u dobrim rukama. Ovaj diplomski rad proučava ulogu čitanja kao karakteristični oblik komunikacije s osobama koje boluju od demencije, naglašavajući biblioterapiju te ciljano čitanje kao metodu potpore. Kroz usporedbu i analizu grafičkih elemenata u promatranim uzorcima

⁵⁰ M. Gandhi.

namijenjenim osobama s posebnim potrebama te drugim promatranim nakladničkim područjima namijenjenim ostaloj čitateljskoj populaciji, rad je dao pregled specifičnosti građe prilagođene ovoj osjetljivoj skupini čitatelja. Rezultati ovog istraživanja ističu nužnost pažljivog oblikovanja knjižne građe kako bi se potpuno olakšalo opažanje i razumijevanje sadržaja kod dementnih osoba. Uporaba biblioterapije pokazala se kao djelotvorna strategija ne samo u očuvanju kognitivnih funkcija nego i u davanju emocionalne podrške oboljelima što analogno tome podiže kvalitetu njihova života.

7. LITERATURA

1. Aggarwal, H.; Chaware, S.; Aggarwal, H. A Critical Study on the Impact of Dementia on Older People Undergoing Treatment in Care Homes. // *Cureus* 14(10), str. 1-6. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9638826/pdf/cureus-0014-00000030056.pdf> (2023-08-10)
2. Agélie Genlott, A.; Grönlund, A. Improving literacy skills through learning reading by writing: The iWTR method presented and tested. // *Elsevier* 67 (2013), str. 98-104
3. Ayalon, O. Spasimo djecu. Zagreb: Školska knjiga, 1995.
4. Bärtschi, S. Einleitung. // *Layered Reading: Wie kann man das Gesamtwerk eines Autors lesen?* / Sarah Bärtschi. Bern: Philosophisch - historischen Fakultät der Universität Bern, 2018. Str. 9-198. URL: <https://boristheses.unibe.ch/2218/>
5. Bell, P. *Handbook of Content Analysis*. Ur. Van Leeuwen, Theo; Jewit, Carey. SAGE Publication: London, 2002. Str. 12-34.
6. Browning Schulman, M.; Dacruz Payne, C. *Guided Reading: Making It Work*. New York: Scholastic Teaching Resources, 2000.
7. Bruce, C. S. *The Seven Faces of Information Literacy*. // ResearchGate, (1997), str. 23 URL: https://www.researchgate.net/publication/239229387_The_Seven_Faces_of_Information_Literacy
8. Biblioterapija. URL: <https://www.balanscentar.hr/biblioterapija/> (2023-07-24)
9. Building a School's Reading Culture, 2022. URL: <https://madisonlibrary.com/2022/06/23/building-a-reading-culture-part-4/> (2023-07-19)
10. Falak, I. O knjigama za web: rekli su o knjigama, čitanju, pisanju. URL: <http://ines-falak.from.hr/files/2019/07/o-knjigama-za-web1.pdf> (2023-09-13)
11. Guided Reading. URL: <https://curriculumonline.ie/getmedia/006a3046-955c-4fc9-9b82-e41d81fa968e/Guided-Reading.pdf> (2023-07-26)
12. Hallstrom, L. The 7 Stages of Dementia and Symptoms. URL: <https://www.aplaceformom.com/caregiver-resources/articles/dementia-stages> (2023-08-10)

13. Hawthorne, H. How to Promote a Reading Culture in Schools, 16. kolovoza/2021. URL: <https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/how-to-promote-a-reading-culture-in-schools/> (2023-07-17)
14. Hayati, Abdullah, M. What is bibliotherapy?, 2005. URL: <https://cyc-net.org/cyc-online/cycol-0105-biblio.html> (2023-07-25)
15. Nikiforova, M. Zašto je pismenost važna: Što je pismenost?, 8. rujna 2022. URL: <https://romi.hr/fokus/hrvatska/sto-je-pismenost> (2023-07-05)
16. Ortlieb, E. Layered Reading: Looking at How Readers Interact with Multimodal Texts. // ResearchGate, (2016), str. 1-4 URL: https://www.researchgate.net/profile/Evan-Ortlieb/publication/308401471_Layered_Reading_Looking_at_How_Readers_Interact_with_Multimodal_Texts/links/57e2d02d08aedde5f3659d30/Layered-Reading-Looking-at-How-Readers-Interact-with-Multimodal-Texts.pdf (2023-08-14)
17. Petr Balog, K.; Faletar Tanacković, S.; Erdelez, S. Information support system for Alzheimer's disease patients' caregivers in Croatia: a phenomenological approach. // Information Research, 25(4), 2020. URL: <https://doi.org/10.47989/irisic2011> (2023-09-26)
18. Pilgrim, J.; E. Martinez, E. Defining Literacy in the 21st Century: A Guide to Terminology and Skills, 2013. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1110822.pdf> (2023-07-10)
19. PISA 2018 - Konceptualni okvir čitalačke pismenosti / za nakladnika Ivana Katavić. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, 2019.
20. Posebni programi poticanja čitanja: biblioterapijskim i logo-biblioterapijskim pristupom za osobe s problemima čitanja i osobe treće životne dobi. URL: <http://cssu.nsk.hr/tecajevi/posebni-programi-poticanja-citanja-biblioterapijskim-i-logo-biblioterapijskim-pristupom-za-osobe-s-problemima-citanja-i-osobe-trece-zivotne-dobi/> (2023-07-31)
21. R. Bormuth, J. Reading literacy: its definition and assessment. // Reading Research Quarterly, Vol. 9, No. 1 (1973 - 1974), str. 7-66
22. Reisberg, B. Ferris; S. de Leon, M.; Crook, T. The global deterioration scale for assessment of primary degenerative dementia. American Journal of Psychiatry, 1982. Str. 1136-1139
23. Sabljak, Lj. Pismenost 21. stoljeća. // Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju) / Ljiljana Sabljak.

24. Shah, B. Biblioterapija: Čarobna ljekovita kvaliteta književnosti, 2020. URL: <https://www.booktherapy.io/blogs/news/bibliotherapy-the-magical-healing-quality-of-literature> (2023-07-24)
25. Špiranec, S. Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti, Zavod za informacijske studije, 2008.
26. Targeted Reading Intervention (TRI). URL: <https://targetedreadingintervention.org/> (2023-07-31)
27. Theory and Research, 2002. URL: http://www.literacylearning.net/uploads/3/7/8/8/37880553/biddulph_guidedreading.pdf (2023-07-30)
28. The Power of Reading for People with Early Stage Dementia and how Libraries can Help. URL: <https://www.memorycare.com/power-of-reading-and-benefits-of-libraries-for-people-with-dementia/> (2023-08-14)
29. Vize, A. Reading in the Moment: Stories and activities to share with adults with dementia. New York, London: Routledge, 2017.
30. What is mild cognitive impairment? URL: <https://www.nia.nih.gov/health/what-mild-cognitive-impairment> (2023-08-10)

8 PRILOZI

Slika 1. Mentalne dobrobiti čitanja (Izvor: <https://www.memorycare.com/power-of-reading-and-benefits-of-libraries-for-people-with-dementia/>)

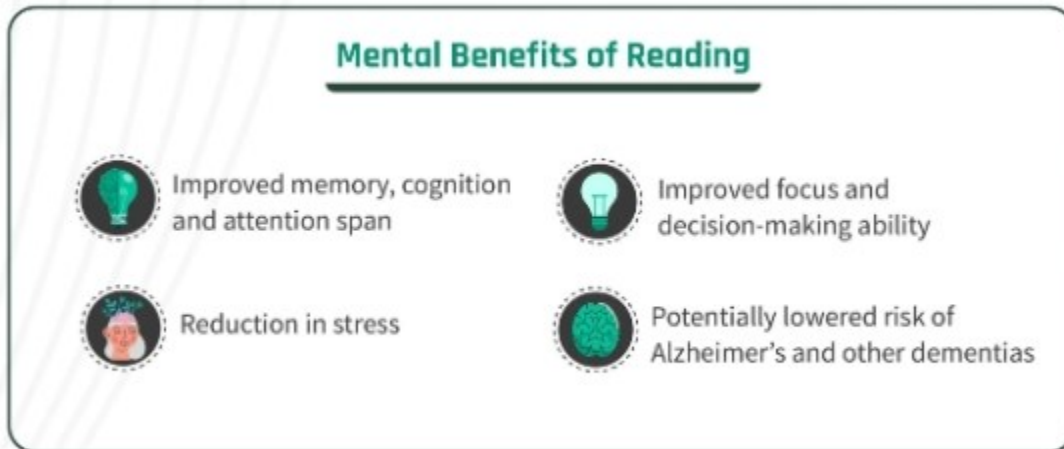
Slika 2. Društvene mogućnosti u knjižnicama (Izvor: <https://www.memorycare.com/power-of-reading-and-benefits-of-libraries-for-people-with-dementia/>)

Slika 3. Zabavne i rekreacijske aktivnosti u knjižnicama (Izvor: <https://www.memorycare.com/power-of-reading-and-benefits-of-libraries-for-people-with-dementia/>)

Slika 4. Obrazovni resursi u knjižnicama (Izvor: <https://www.memorycare.com/power-of-reading-and-benefits-of-libraries-for-people-with-dementia/>)

Slika 5. Građanske i društvene usluge osigurane od strane knjižnice (Izvor: <https://www.memorycare.com/power-of-reading-and-benefits-of-libraries-for-people-with-dementia/>)

Tablica 1. Grafički elementi u vanjskom i unutarnjem oblikovanju

Slika 1. *Mentalne dobrobiti čitanja*

Slika 2. *Društvene mogućnosti u knjižnicama*

Slika 3. Zabavne i rekreacijske aktivnosti u knjižnicama

Slika 4. Obrazovni resursi u knjižnicama

Slika 5. *Gradanske i društvene usluge osigurane od strane knjižnice*